

ΝΙΤΣΕΪΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΡΟΥΔΙΣΜΟΣ

ΥΠΟ

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ»

Τόμος 29ος

Τεύχος 4ον

Θεσσαλονίκη 1960

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΝΙΤΣΕΪΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΡΟΥ'ΔΙΣΜΟΣ *

ΥΠΟ

Δ. ΚΟΥΡΕΤΑ

*Από τὴ διατύπωσι τοῦ τίτλου τῆς διαλέξεως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς, ποὺ τὴν τιμοῦν μετὰ τὴν παρουσίαν τους, θὰ διηρωτήθησαν ἴσως τί σχέσι μπορεῖ νὰ ἔχη ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος—ποὺ εἰς τὰ κρουσφύγια τῆς σκέψεώς του θ' ἀποτολήσουμε ἀπόψε μιὰ καλοπροαίρετη εἰσαβολὴ μετὰ τὴ βοήθειαν τοῦ καταδυτικοῦ φακοῦ, ποὺ ἔθεσεν εἰς τὴ διάθεσί μας ἡ Ψυχολογία τοῦ Βάθους—τί σχέσι ἔχει ὁ Νίτσε μετὰ τὸ ἀντικείμενον καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς.

*Ἐπάνω στὴν ἀμηχανία μου νὰ εὑρω τὴν κατάλληλη ἀπάντησι στὴν ἀπορία αὐτή—ἡ ὁποία, ὁμολογῶ, εἶχε παρουσιασθῆ καὶ σὲ μένα, ἀλλὰ σχεδὸν ἐκ τῶν ὑστέρων, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ θέματος—εἶχα τὴν ἰδέαν νὰ τὸ θέσω ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ πρωταγωνιστοῦ τῆς κινήσεως γιὰ τὴν Ψυχικὴ Ὑγιεινὴ στὴν Εὐρώπῃ, τοῦ Ἑλβετοῦ ψυχιάτρου André Répond, θαλλεροῦ πρεσβύτου μετὰ τὴν τετράγωνον καὶ ξάστερον μυαλό, ὁ ὁποῖος, διαπνεόμενος ἀπὸ γνήσιο καὶ ἐνθουσιαστικὸ φιλελληνισμό, ἐπεσκέφθη κατ' ἐπανάληψιν τὴ χώρα μας διὰ νὰ θεμελιώσῃ τὸν κλάδον αὐτὸ τῆς κοινωνικῆς ἱατρικῆς καὶ νὰ μᾶς προσφέρῃ τὴν πολύτιμη πείρα καὶ τὶς ἀπέραντες γνώσεις του εἰς τὸν τομέαν αὐτόν.

*Ἴδου λοιπὸν πῶς ἀρχίζει ἕνα εἰσηγητικὸ ἄρθρον του, γραμμένον ἐδῶ καὶ 25 χρόνια, μετὰ τὸν τίτλον «*Μερικαὶ σκέψεις ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν βάσεων τῆς ψυχικῆς ὑγιεινῆς καὶ τῶν ἐφαρμογῶν τῆς*»: «θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πῆ κανεὶς, μαζί μετὰ τὸν Pascal, ὅτι «ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ σκέπτονται», ἔγιναν ἀπόπειρες γιὰ ψυχικὴ ὑγιεινή. Φιλοσοφικὰ συστήματα, ἠθικολογίαι, θρησκείαι, μέθοδοι διαπαιδαγωγήσεως καὶ πολιτικὰ δόγματα βασικὸ ἢ ἀπώτερον σκοπὸ ἔχουν, μετὰ τὰς ὑποθήκας, τὰ παραγγέλματα καὶ τοὺς κανόνας ποὺ χρησιμοποιοῦν, νὰ ἐξασφαλίσουν καὶ νὰ προσδώσουν στὴν ψυχὴ τὴν κατάστασιν ἐκείνην διαρκοῦς εὐτυχίας, ἰσορροπίας τοῦ ἠθικοῦ, φρονήσεως καὶ αὐτοκυριαρχίας, ποὺ εἶναι ἅπτα δείγματα ψυχικῆς ὑγείας».

▼▼▼

Κατὰ τὸ ἔτος 1932 ἕνας νέος Βιεννέζος ψυχίατρος, ἐνθερμος ὀπαδὸς τῆς ψυχανάλυσεως, ὁ Hermann Nunberg συνέγραψε τὴ «*Γενικὴ θεωρία περὶ τῶν νευρώσεων θεμελιωμένη ἐπὶ τὴν Ψυχανάλυσιν*», ὅπου ἐξέθετε καὶ τὴν ἰδικήν του ἀποψιν γιὰ τὴ συνθετικὴ λειτουργία τοῦ Ἐγῶ. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἰς τὸ στενὸ κύκλον τῶν ἀμέσων μαθητῶν

* Διάλεξις ὁργανωθεῖσα ὑπὸ τῆς «Πανελληνίου Ἐνώσεως Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς» καὶ δοθεῖσα τὴν 19ην Ἰανουαρίου 1960 εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Παρθενοῦ».

καὶ συνεργατῶν τοῦ Φρόυντ, οἱ ὁποῖοι κάθε Τετάρτη βράδυ, σύμφωνα με καθιερωμένη συνήθεια, ἐσυγκεντρώνοντο στὸ σπίτι του, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Berggasse 19, ὁ Nunberg, προτοῦ τὸ θέση σὲ κυκλοφορία, ἀνέγνωσε χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίο του. Ἐπηκολούθησε μακρὰ καὶ ἐξονυχιστικὴ συζήτησι με θέμα τὸ περιεχόμενο, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ ἐπαρουσιάζετο συστηματικὰ ἡ Ἐπιστήμη τῆς Ψυχαναλύσεως ὡς ἀπαρτιωμένο σύνολο. Ὁ Φρόυντ, ποῦ εἶχε προλογίσει τὸ βιβλίο, ἔμεινε γιὰ λίγη ὥρα σκεπτικὸς καὶ ἔκλεισε τὴ συζήτησι μ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα: «Θὰ ἔχετε ἀσφαλῶς ἰδῆ στὴν Ἐθνικὴ Πινακοθήκη τὸ ζωγραφικὸ ἔργο, ποῦ παριστάνει τὸν Ἅγιο Ἰερώνυμο, καθὼς ἐτοιμάζεται νὰ πουλήσῃ τὴν ψυχὴ του στὸ Σατανᾶ, ὁ ὁποῖος εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ προμηθεύει κάτι βαρῦτιμα οἰκοδομικὰ ὑλικά, προκειμένου νὰ χτίσῃ ἕναν καθεδρικὸ ναό... Μεταξὺ τοῦ Nunberg καὶ ἐμένα, ποῖος εἶναι ὁ Ἅγιος Ἰερώνυμος καὶ ποῖος ὁ Σατανᾶς;» Ὅλοι οἱ παριστάμενοι, ἀπὸ σεβασμὸ βέβαια πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Διδασκάλου, ἔσπευσαν ν' ἀπαντήσουν: «Σεῖς εἶσθε ὁ Ἅγιος Ἰερώνυμος καὶ ὁ Nunberg εἶναι ὁ Σατανᾶς»... «Κάνετε λάθος, φίλοι μου», ἀναφωνεῖ ὁ Φρόυντ, «ἐγὼ σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ ἔπαιξα τὸ ρόλο τοῦ Σατανᾶ, συνέλεξα καὶ προσέφερα τὰ ὑλικά, ἄλλοι μ' αὐτὰ θὰ κατασκευάσουν καθεδρικοὺς ναοὺς».

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Φρόυντ —17 ὀγκώδεις τόμοι στὴ γερμανικὴ ἔκδοσι τῶν «Ἀπάντων» του— δείχνει ὅτι ὑπῆρξεν ὄχι μόνον λεπτολόγος ἀποθησαυριστὴς κλινικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀφομοιωτῆς θεωρητικῶν γνώσεων πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ κλάδου του, ἀλλὰ καὶ ἐπιδέξιος κατασκευαστὴς, πράγμα ποῦ μᾶς παρέχει τὸ ἐνδόξιμο νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι μετὴν πανθομολογουμένως μετριοπαθῆ ἐκείνη δῆλωσι του ὑπονοοῦσε κατὰ βάθος, μετὰ κάποια δόσι σαρκασμοῦ, κάτι ἄλλο, κάτι ποῦ πολὺ τὸν εἶχε πικρᾶνει, ὅταν στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνος ἐνεφανίσθη εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν ὄριζοντα μετὰ ἕνα σύγγραμμα ὀγκολιθικόν, «Τὴν Ἑρμηνευτικὴν τῶν Ὀνειρῶν» καὶ ἀντίκρουσε τὴν ἀποδοκιμασίαν ἀπὸ μέρους πολλῶν συναδέλφων του καὶ γενικὰ τὴν ἀκατανόησιν μέσα στὰ αὐστηρὰ συντηρητικὸ κοινωνικὸ περιβάλλον τῆς Βιέννης: τότε ἐθεωρήθη ὡς ἐνσαρκωτὴς τοῦ διαβόλου, διότι εἶχε ξεσκεπάσει τὰ σκοτεινὰ ἐνστικτὰ σ' ἕναν κόσμον ὁ ὁποῖος —σὰν τὴν στρουθοκάμηλον ποῦ κρύβει τὸ κεφάλι της στὴν ἄμμο, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τάχα τὸν κίνδυνον— ἤθελε νὰ τὰ ἀγνοῇ. Ἐπὶ πλεόν δὲν εἶχε γίνῃ ἀκόμη τότε ἀντιληπτὴ ἡ οὐσιαστικὴ ἐπιδίωξις τῆς Ψυχαναλύσεως, ἡ ὁποία συνίσταται ὄχι εἰς τὸ ἀχαλίνωτον ξέσπασμα τῶν ἐνστικτῶν καὶ τὴν ἀσύδοτην ἱκανοποίησιν κάθε ἐπιθυμίας, ἀλλὰ εἰς τὴ συνειδητοποίησιν τῶν ἀσυνειδήτων ψυχορμητῶν καὶ τὴν ὀρθολογιστικὴν, χωρὶς ἄγχος, χρησιμοποίησιν καὶ διοχέτευσιν τοῦ δυναμισμοῦ τῶν ἐνστικτῶν ὠθισμῶν πρὸς πραγματοποιήσεις προσηρμοσμένους πρὸς τὶς δυνατότητες ἱκανοποιήσεως αὐτῶν, χωρὶς συγκρούσεις μετὰ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ χωρὶς συναισθήματα ἐνοχῆς, ποῦ τροφοδοτοῦν τὴν αὐτοτιμωρητικὴν ροπὴν καὶ ὠθοῦν πρὸς τὴν νεύρωσιν καὶ τὴν ἀποτυχίαν στὴ ζωὴ.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν ὁ ὅποιος εἰς τὴν ψυχοσωτήρια αὐτὴ ἐπιδιώξει ἀφιέρωσε ὀλόκληρον τὴ μακρὰ ζωὴ του, ζωὴ ὑποδειγματικὴ καὶ ἀνεπίληπτη οἰκογενειάρχου, πολίτου, ἐπιστήμονος, ἐθεωρήθη—διὰ τὸν λόγον ὅτι παρουσίασαν παραποιημένο τὸ ἔργο του μερικοὶ ἠθελημένοι ἢ μὴ παρεξηγηταὶ καὶ ἄλλοι θεομόδιμοι ζηλωταὶ τῆς ψυχαναλύσεως ἢ ἀναρμόδιοι ὀπαδοί, λαθροθηροῦντες σὰν σὲ ἀφραχτο χωράφι—*nomina sunt odiosa*—ἐθεωρήθη, λέγω, ὡς ὑπεύθυνος διὰ τὴν πλέον ἐλευθεριάζουσα καὶ ἀνεκτικὴ στάσι τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας γύρω ἀπὸ ζητήματα ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, ἰδίως ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ ἑτεροφύλων, ἂν καὶ τοποθετεῖ τὴν ἐπιθετικότητα εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τὴ σεξουαλικότητα, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναγνωρίζει ἀφ' ἑσέρου τὸ πλεονέκτημα, ὅτι εἶναι πλέον ἐπιδεκτικὴ μετουσιώσεως καὶ ἐξιδανικεύσεως. Τίς διασαφήσεις αὐτὲς θὰ πρέπει νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ οἰσοδῆποτε ἀμερόληπτος κριτὴς τῆς θεωρίας του, ἢ ὁποῖα ναὶ μὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν κεφαλὴ του, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τοῦ Διός, ἀλλὰ μὲ πανοπλία εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ γενάρχης ἐπέφερε τροποποιήσεις καὶ τελειοποιήσεις—σύμφωνα μὲ τὰς προόδους τῆς ἐρεῦνης—καὶ οἱ ἐπίγονοι τὰς συνεχίζουν ἄνευ διακοπῆς.

Χωρὶς νὰ ἐπηρεάζη τὴ γνώμη μας γιὰ τὰ δύο ξεχωριστὰ πνεύματα, ποὺ εἰτάραξαν τὸν ὕπνο τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὴν τελευταία ἑκατονταετία, εἶναι ἀξιοσημεῖωτο, ὅτι αὐτὸ ποὺ συνέβη στὸν Φροῦντ εἶχε συμβῆ καὶ στὸ Νίτσε, ὁ ὅποιος “μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του (καθὼς γράφει ὁ Λέων Τσέστοφ εἰς τὴ μονογραφία του: “*Ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸν Τολστόϊ καὶ τὸν Νίτσε*,” Ed. du Siècle, σελ. 153), ὑπῆρξε, μὲ ὅλη τὴ σημασία τῆς λέξεως, ἄνθρωπος ἐνάρετος, ἀγνὸς σὰν κορίτσι, ἀνίκανος νὰ κἀνη κακὸ οὔτε σὲ μικρὸ παιδί καὶ ἐπὶ πλέον μὲ ὑπερβολικὴ καὶ λεπτεπίλεπτη προσοχὴ ἐχειρίζετο πᾶν ὅ,τι θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὡς καθῆκον, ὡς ὑποχρέωσις.”

▼▼▼

Τὸ ὄνομα τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε φέρνει αὐτόματα στὴ σκέψι ὠρισμένη ἀπόχρωσι, βαρειά σὲ σημασία, ποὺ παίρνουν οἱ λέξεις *ὑπεράνθρωπος, εὐρωπαϊκὸς μηδενισμὸς, ἀνακύκλῃσι τῶν πάντων, αἰώνια ἐπιστροφή τῆς ζωῆς, θέλησι γιὰ τὴν ἀπόκτησι δυνάμεως, δίψα γιὰ κυριαρχία* κλπ.

Ἀκόμη ὁ Νίτσε θεωρεῖται ὡς ὁ ἀκούσιος ἐμπνευστῆς τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ τῶν ἄκρων μὲ τίς γνωστὲς συνέπειες γιὰ τὴ σημερινὴ κατάστασι τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ὁποῖα προδιέγραψε μὲ τὰς ἐξῆς δυσσιώδους προβλέψεις, ποὺ ἀναφέρει ὁ Brandès (στὴ βαθυστόχαστη μελέτη του γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ φιλοσόφου, ἢ ὁποῖα ἐγράφη τὸ 1889 καὶ μετεφράσθη τὸ 1923 ἀπὸ τὸν κ. Κ. Παπαλεξάνδρου): “ὁ εἰκοστὸς αἰὼν μᾶς ἐπιφυλάσσει νὰ παραστῶμεν εἰς τὸν ἀγῶνα περὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ κόσμου. Καὶ τότε, ὅταν ὁ ἐκ τοῦ πολέμου γεννώμενος τυφὼν, ἐξολοθρευτῆς καὶ ἰσοπεδωτῆς σαρῶσι τὰς ἐθνικὰς ματαιοδοξίας, τί θ' ἀπομείνη ὄρθιον;”. Γενικὰ μπόρεῖ νὰ

εἰπῆ κανεῖς ὅτι εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ἀποτιμήσεως τῆς ἀξίας τοῦ Νίτσε ὡς πνευματικοῦ καθοδηγητοῦ ὑπολογίζεται πολὺ περισσότερο ἢ ἠθικοφιλοσοφικὴ παρὰ ἢ ψυχολογικὴ πλευρὰ τοῦ ἔργου του, ἂν καὶ ἡ πλήρης γνῶσις τῆς δευτέρας εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ κατανοήσωμε τὴν ἠθικολογία του. Πράγματι ἡ ἠθικὴ τοῦ Νίτσε ἔχει κατ' οὐσίαν σαφῶς ψυχολογικὸ χαρακτῆρα, σ' ἀπόλυτη ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἠθικὴν τοῦ Καντίου, τοῦ ὁποίου δικαίως, καθὼς λέγει ὁ Ζεώργιο (περ. "Κοσμοθεωρία", Α, 5, 367), τὴν περιφημῆ "Κατηγορηματικὴ Προστακτικὴ", ὃ Νίτσε κατήγγειλεν, ὡς γνωστόν, λογικὸ τερατούργημα.

Παράλληλα μὲ τὴν τάσιν του νὰ κατασκευάζῃ μεγαλόσχημα φιλοσοφικὰ συστήματα, ὅπως εἶναι λ. χ. ἡ θεωρία του γιὰ τὴν ἀνακύκλῃσιν τῶν πάντων, ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος ἐφιλοδόξεσε νὰ κατευθύνῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν τελείαν καὶ ἀπεριόριστην ἐπιβολὴν τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ ἐπισημάνῃ κάθε ἐμπόδιον ἱκανὸν νὰ ἀνακόψῃ τὴν ψυχολογικὴν του ἀπελευθέρωσιν.

Πῶς θὰ μπορούσε νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ του αὐτοῦ, ἂν δὲν ἦτο προικισμένος μὲ τὴ μοναδικὴν ἐκείνην ψυχολογικὴν εἰσδυτικὴν καὶ ἀνθρωπογνωσίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σίγκμουντ Φρόυντ—συγκρίνοντας τὸ δικό του δημιούργημα, τὴν Ψυχανάλυσιν, μὲ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σοπενάουερ καὶ τοῦ Νίτσε—γράφει τὸ 1925 εἰς τὴν "Αὐτοβιογραφίαν" του τὰ ἑξῆς: «οἱ ἐκτεταμέναι συμπτώσεις ἀπόψεων μεταξὺ τῆς Ψυχαναλύσεως καὶ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σοπενάουερ—ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἐτόνισε τὴν πρωτεύουσαν θέσιν τῆς συναισθηματικότητος καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τῆς σεξουαλικότητος, ἀλλὰ καὶ ἐγνώριζε τὸ μηχανισμόν τῆς ἀπωθήσεως—οἱ συμπτώσεις αὐτές, λέγει ὁ Φρόυντ, δὲν συνεπάγονται τὴν ἀπὸ μέρους μου γνῶσιν τῆς διδασκαλίας του. Πολὺ ἄργα εἰς τὴν ζωὴν μου ἐδιάβασα τὸν Σοπενάουερ. Τὸν Νίτσε, τὸν ἄλλο φιλόσοφον—τοῦ ὁποίου αἱ προαισθήσεις καὶ δοξασταί συμφωνοῦν πολλὰς φορὰς καταπληκτικὰ μὲ τὰ πορίσματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ τόσο μόχθον κατέληξεν ἡ Ψυχανάλυσις—τὸν ἀπέφυγα ἐπὶ πολὺν καιρὸν γιὰ τὸν ἴδιον λόγον. Ἡ προτεραιότης δὲν μ' ἐνδιέφερε τόσο, ὅσο ἡ ἀνεπηρέαστη συνέχισις τῶν παρατηρήσεών μου.»

Θὰ ἦτο ἄραγε πολὺ παρακινδυνευμένη εἰκοτολογία ἢ πρότασις, ὅτι ὁ Νίτσε ἐπιθανολόγησε τὴν ἔλευσιν τοῦ Φρόυντ, ὅπως περίπου οἱ προφηταὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προεῖπον τὴ γέννησιν τοῦ Μεσσία; Ἴδου τί γράφει εἰς τὸν πρόλογον τῆς «*Χαρούμενης Σοφίας*»: «Ἐχω πάντα τὴν προσδοκίαν, ὅτι ἕνας ἰατροφιλόσοφος μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τῆς λέξεως—ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ, τῆς ἐποχῆς, τῆς φυλῆς, τῆς ἀνθρωπότητος—θὰ ἔχη τὸ θάρρος κάποτε νὰ προωθήσῃ ἕως τὴν ἔσχατην συνέπειαν αὐτὸ ποὺ ἐγὼ ἀπλῶς προῖδεάζομαι καὶ ὅτι θὰ ἀποτολμήσῃ νὰ εἴπῃ: ἕως τώρα οἱ φιλόσοφοι δὲν ἠσχολήθησαν μὲ τὴν «ἀλήθειαν», ἀλλὰ μὲ ἄλλα πράγματα, ὡς τὰ ὀνομάσωμε ὑγείαν, μέλλον, δύναμι, ζωὴ...».

Ἐκ τῆς σύντομης, ἀλλὰ πυκνῆς ἐν νοήματι πραγματείας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ν. Λούβαρη «ὁ Νίτσε, προφήτης μιᾶς νέας θρησκείας», θὰ ἀναφέρω τὸν ἐξῆς γλαφυρότατον χαρακτηρισμόν: «ὁ Νίτσε ἐξήστραψεν ὡς ἀστραπή, ἐδούπησεν ὡς τρομερὰ καὶ συνεχῆς βροντή, ἔπληξεν ὡς βαρὺς κεραυνὸς καὶ ἔσβυσεν ὡς περίλαμπρον μετέωρον. Ἐμπλεως διονυσιακῆς μανίας ἐπεχείρησε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς ἰσχυροῦσας ἀξίας, ἰδίως τὰς ἠθικὰς καὶ τὰς θρησκευτικὰς, νὰ τὰς μεταλλάξῃ, νὰ τὰς ἀντιστρέψῃ αὐτὸ τοῦτο ἢ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ νέων, ἀντλουμένων ἐκ τοῦ βάθους τῆς προφητικῆς μᾶλλον ἢ φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ψυχῆς».

Πράγματι ὁ Νίτσε νεώτατος κατέλαβε τὴν ἔδραν τῆς κλασικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βασιλείας ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ καὶ μετὰ δεκαετῆ εὐδόκιμη διδασκαλία (1869—1879), τὴν ἐγκατέλειπε γιὰ νὰ ἀφωσιωθῇ ὁλόψυχα ἐν τῇ ἀποκάλυψι τῆς ἀληθείας καὶ τὴν κατάκτησι ὁλονὴν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τοῦ στοχασμοῦ, ἀδιαφορῶν διὰ τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα.

Ἐνεπείθησαν προηγουμένως τὰ ὄνόματα τριῶν μεγάλων διανοητῶν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀλλὰ θὰ ἦτο παράλειψις νὰ μὴ γίνῃ μνεία τοῦ γεγονότος ὅτι πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ πού ὑπετύπωσεν ὁ Σοπενάουερ, προησθάνθη ὁ Νίτσε καὶ ἀνεκάλυψεν ὁ Φρόυντ ἦσαν ἢ ἀποκρυστάλλωσις ἰδεῶν καὶ συλλογισμῶν πού εὑρίσκοντο ἤδη ἐν σπέρματι εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος (ἴδε Δ. Κουρέτα. Ἡ φύσις τοῦ ὄνειρου κατὰ Πλάτωνα καὶ Φρόυντ. Περ. «Αἰξωνή». Τεύχος Νοεμβρ.—Δεκ. 1950), τοῦ Ρουσσώ, τοῦ Καρόλου—Γουσταύου Κάρους, τοῦ φόν Χάρτμαν, τοῦ Γκαϊτε, τοῦ Σέλλινγκ καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λεγομένου γερμανικοῦ ρομαντισμοῦ καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸν Νοβάλις.

Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς μεγαλοφυΐας, ὡς ἀποτόμου μεταλλαγῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, συνίσταται (καθὼς λέγει ὁ Fr. Richard) εἰς τὸ ὅτι ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ πολιτιστικὸν καὶ μορφωτικὸν περιβάλλον τῆς ἐποχῆς, πρὸς τὰ μεταβιβασθέντα ἀπὸ τοὺς προγόνους ἠθῆ καὶ ἔθιμα, πρὸς τὰς κοινωνικὰς καταστάσεις, ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν παράδοσιν διὰ νὰ τὴν ἀνατρέψῃ καὶ νὰ ἐξεύρῃ νέα θεώρησι τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, νέα μορφή σκέψεως. Τὸ δημιουργικὸν ἔργο βιοῦται ἀπὸ τὸ δημιουργὸν ὡς ρῆξις καὶ ὡς σύγκρουσις πρὸς τὸ περιβάλλον. Ἀπόκειται εἰς τὸν ἱστορικὸν μετὰ ταῦτα νὰ τὸ ἐρμηνεύσῃ, ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα μακρᾶς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας, διότι, ὡς φαίνεται, δημιουργία κατ' ἔμπνευσιν ἀπότομον ὑπὸ μορφὴν ἐκλάμψεως δὲν εἶναι νοητὴ.

Ὁ Νίτσε καὶ ὁ Φρόυντ εἶναι βεβαίως στοχασταί, οἱ ὅποιοι ἐγαλουχῆθησαν εἰς τὰ νάματα τοῦ δυτικοῦ οὐμανισμοῦ, ἀλλὰ πρὸ πάντων χάρις σ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος ἀποκαλύπτει μιὰ νέα, ἄγνωστη, ὑποχθόνια, ἀποκρυφῆ περιοχὴ τῆς ψυχικῆς του ὑποστάσεως, καὶ ἡ περιοχὴ αὕτη εἶναι τὸ **ἀσυνείδητο**, καθὼς ἐκφράζεται συμβολικὰ καὶ εἰκονικὰ κυρίως εἰς τὰ ὄνειρα. Ὁ Zweig γράφει (μετάφρ. Κ. Μεραναίου) ὅτι «ὁ Νίτσε ἀπὸ πολὺ

νωρίς έσχεδιάζε να γράψη ένα βιβλίο, πού θα τὸ τιλοφοροῦσε «Νέο πάθος» ἢ «Πάθος εὐλικρινείας». Τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν τῶγραψε ποτέ, ἀλλὰ (πράγμα πού εἶναι καλύτερο) τῶζησε... Αὐτὸς ὁ μισοτυφλωμένος ἄνθρωπος (ἔπασχε ἀπὸ τὴν πιὸ έντονη μυωπία), ὁ ὁποῖος προχωρεῖ ψηλαφητὰ καὶ ζεῖ στὰ σκοτάδια, σὰν κουκουβάγια, στὸ πεδίο τῆς ψυχολογίας ἔχει βλέμμα, πού σ' ἕνα δευτερόλεπτο, ἀπὸ τὸν ἀπέραντο οὐρανὸ τῆς σκέψεώς του ξεχωρίζει τίς πιὸ ἀκαθόριστες καὶ τίς πιὸ λεπτεπίλεπτες ἀποχρώσεις, μὲ ἀλάνθαστη ἀσφάλεια. Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ μοναδικὸ καρδιογνώστη, μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸν ἀπαράμιλλο ψυχολόγο εἶναι ἀδύνατο νὰ κρυφτοῦμε ἢ νὰ ξεφύγουμε· τὸ μάτι του σὰν ἀκτῖνες Ραῖντγκεν διαπερνάει τὰ ροῦχα, τὸ τρίχωμα, τὸ δέρμα, εἰσχωρώντας ὡς τὰ τριςβαθα κάθε προβλήματος.... Ἴσως ποτέ κανένας δὲν ἦταν τόσο προωρισμένος ἀπὸ τὴ ζωὴ κ' ἀπὸ γέννησι νᾶναι Ψυχολόγος... Ὅσο ὁμως περισσότερο δξύνει τὴν ψυχολογικὴ του δύναμι, τόσο πρέπει νὰ βυθίσῃ τὸ μαχαῖρι στὰ ένδότερα στρώματα τῆς ἐσώτερῆς του ὑποστάσεως».

Ἐπιπλέον ὁ Νίτσε γράφει εἰς τὸ «*Ἴδε ὁ ἄνθρωπος*» («Γιατὶ γράφω τόσο καλὰ βιβλία»): «εἰς τὰ γραπτὰ μου ἕνας ψυχολόγος ὁμιλεῖ, ἕνας ψυχολόγος, πού δὲν ἔχει τὸν ὁμοῖό του... Θέλω νὰ πῶ μερικὰ λόγια ἀκόμη γιὰ τὸ συγγραφικὸ μου ὕφος... Κάθε εἶδος ὕφους τελικὸ σκοπὸ ἔχει νὰ ἐκφράζῃ μὲ σήματα μιὰ ψυχικὴ κατάστασι, μιὰ ἐσώψυχη έντασι, μιὰ συγκίνησι. Δεδομένου ὅτι ἡ πολλαπλότης τῶν ψυχικῶν καταστάσεων εἶναι ἐξαιρετικὴ σέ μένα, ἔτσι καὶ τὸ ὕφος πού χρησιμοποιοῦ εἶναι πολὺμορφο».

Ἡ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Νίτσε ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ψυχανάλυσεως μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διακρίνωμε ὠρισμένα εὐρήματα, εὔστοχες ψυχολογικὲς παρατηρήσεις πού ἐσκόρπισε, κατὰ τὴν συνήθειά του, ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ πού ἀντιστοιχοῦν πρὸς ὠρισμένες γνήσια ψυχαναλυτικὲς έννοιες: ἐνοχικότης, καταφυγὴ εἰς τὴν νόσον, προβολὴ τῶν συναισθημάτων, ένδοψυχικὴ διαμάχη, μετουσίωσι καὶ ἐξιδανίκευσι τῶν ένστίκτων, στροφὴ τῆς ἐπιθετικότητος πρὸς τὰ ἔσω, ἠθικὸς μαζοχισμὸς κ.ἄ. Θα περιορισθῶ ἀπόψε κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τίς ἀντιλήψεις του γιὰ τὰ ὄνειρα σὲ σχέσι μὲ βιογραφικὰ του στοιχεῖα.

Προηγουμένως ὑπενθυμίζω ὅτι, ἀντίθετα πρὸς τὴν πανάρχαια δοξασία, πῶς τὰ ὄνειρα περιέχουν μυστηριώδη, ὑπερφυσικὰ μηνύματα διὰ τὸ μέλλον, καθὼς καὶ πρὸς τὴν ἄποψι τῶν φυσιολόγων, ὅτι εἶναι ἀποκυήματα τυχαίας διεγέρσεως μνημονικῶν κέντρων τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ τὸν ὕπνο, χωρὶς νόημα καὶ συνοχή, ἡ Ψυχανάλυσις ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ὄνειρο εἶναι σοβαρὸν φαινόμενον, πού ἀντιπροσωπεύει μιὰ προσωπικὴ ἱστορία τοῦ ἀτόμου. Μὲ τὴ φροῦδικὴ τεχνικὴ ἐρμηνείας εἶναι δυνατὸν ν' ἀποκρυπτογραφηθοῦν τὰ ὄνειρα κατὰ τρόπον ὀρθολογιστικὸν καὶ νὰ μᾶς προσφέρουν θετικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ βαθύτερη, τὴ πραγματικὴ ψυχοσύνησι τοῦ ἀνθρώπου.

Πρὶν ἀπὸ κάθε περικοπὴ ἀπὸ τὸ Νίτσε θ' ἀναφέρω τὸν τίτλο τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ ἀποφθέγματος, ὅπου ὑπάρχει:

«Σκέψεις και Γνωμικά Ἀνάμικτα» («Ἐρμηνεύετε σύμφωνα με τὸ ὄνειρο», Ἀφορισμός ὑπ' ἀριθ. 76): «Ἐκεῖνο πού ἀγνοοῦμε πολλές φορές στὸ ξύπνιο μας καὶ δὲν μποροῦμε νὰ αἰσθανθοῦμε— ἂν δηλαδή ἔχουμε μέσα στὴν ψυχὴ μας καλὲς ἢ κακὲς διαθέσεις, δηλαδή τὰ βαθύτερα αἰσθήματά μας γιὰ κάποιον—μᾶς φανερώνει καὶ τὰ γνωστοποιεῖ τὸ ὄνειρό μας χωρὶς περιστροφές».

Ἀπὸ τὴ «Χαραυγὴ» («Τὸ ὄνειρό καὶ τὸ καταλογιστὸν εὐθύνης») Ἀφ. 128): «Θέλετε νὰ εἴσαστε ὑπεύθυνοι γιὰ ἓνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, ἔκτος ἀπὸ τὰ ὄνειρά σας! Τὶ ἀξιοθρήνητη ἀδυναμία πού τὴν ἔχετε, πόση ἔλλειψι σθένους νὰ σκέπτεσθε λογικά! Τίποτα δὲν σᾶς ἀνήκει πιδὸ πολὺ ἀπὸ τὰ ὄνειρά σας! Τίποτα δὲν εἶναι πιδὸ πολὺ δικό σας ἔργο! Θέμα, μορφή, διάρκεια, ἠθοποιός, θεατὴς —στὶς κωμωδίες αὐτὲς μέσα εἴσαστε σεῖς ὀλόκληρος! Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς αὐτὸ φοβᾶστε καὶ ντροπέσαστε γιὰ τὸν ἑαυτὸν σας. Ἦδη ὁ Οἰδίπους, ὁ συνετὸς Οἰδίπους ἐννοοῦσε, σώνει καὶ καλά, ν' ἀντλήσῃ παρηγοριὰ μετὰ τὴν ἰδέα, πῶς δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέλησί μας, ἂν ὄνειρευόμαστε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο! Φθάνω στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι θὰ μέμφονται τὸν ἑαυτὸν γιὰ τρομερὰ καὶ ἀποτρόπαια ὄνειρα. Ἄν δὲν συνέβαινε αὐτό, πόση ἐκμετάλλευσι τῶν νυκτερινῶν πλασμάτων τῆς φαντασίας θὰ γινότανε γιὰ νὰ ὑποστηριχθῆ ἡ ἀνωτερότης τοῦ ἀνθρώπου! Εἶναι περιττὸ νὰ προσθέσωμε, ὅτι ὁ συνετὸς Οἰδίπους εἶχε δίκην, λέγοντας ὅτι δὲν εἴμαστε στ' ἀλήθεια ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ ὄνειρά μας—οὔτε καὶ γιὰ τὴν κατάστασι τῆς ἐγρηγόρσεως—καὶ ἡ θεωρία τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ἔχει πατέρα καὶ μητέρα τὴν ἔπαρσι τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ λέγω πολὺ συχνὰ ἴσως: ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι ὁ λόγος γιὰ νὰ εἶναι ψέμμα».

▼▼▼

Παραδρομὴ τῆς γραφῆς, «lapsus calamitatis», θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ σφάλμα εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσεν ὁ πρῶτος καθηγητὴς τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Γραμμάτων τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βασιλείας, πού ἔγραψε τὴ «Γέννησι τῆς τραγωδίας», καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο ἓνας πολὺ εὐσυνείδητος καὶ ἀκριβολόγος χειριστὴς τοῦ καλάμου, διὰν κατὰ λάθος ἀποδίδῃ, καὶ μάλιστα δύο φορές, εἰς τὸν Οἰδίποδα τὶς παρηγορητικὰς γιὰ τὰ ὄνειρα σκέψεις, τὶς ὁποῖες, ὡς γνωστὸν, ἢ μητέρα τοῦ Ἰοκάστη ἐξεστόμισε, ἐνῶ αὐτός, ὁ Οἰδίπους, ὄχι μόνον δὲν πείθεται, ἀλλὰ γίνεται ὄλο καὶ πιδὸ ἀνήσυχος, καθὼς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τοῦ Σοφοκλέους «Οἰδίπους Τύραννος», τὴν ὁποίαν ὑπαινίσσεται εἰς τὸν ἀφορισμὸ τῆς «Χαραυγῆς» ὁ Νίτσε. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ὑπενθυμίσω αὐτὰ πού ἔχω γράψῃ τὸ 1929 εἰς τὴν ψυχαναλυτικὴν ἔρμηνεα τοῦ μύθου τῆς Ἰοῦς, ὅπως τὸν διεσκεύασεν ὁ Αἰσχύλος εἰς τὸν «Προμηθεὺς Δεσμώτης», ἀναφορικὰ μετὰ τὸ *Οἰδιπόδειο ψυχοσύμπλεγμα*, πού ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθον τοῦ ψυχαναλυτικοῦ οἰκοδομήματος (σελὶς 37, «Ἀνώμαλοι χαρακτῆρες εἰς τὸ Ἀρχαῖον Δράμα», Β' ἔκδοσις 1951): «Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ Σοφοκλῆς εἰς τρεῖς στίχους δὲν μᾶς δίδει πλήρη ἰδέαν

περὶ τοῦ οἰδιποδείου συμπλέγματος καὶ περὶ τῶν ὄνείρων ὡς ἐκπληρούντων εἰκονικῶς ἀνομολογήτους κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, ἀπωθημένας εἰς τὸ ἀσυνείδητον ἐνορμήσεις καὶ ἐπιθυμίας; Ὅταν ἡ Ἰοκάστη, ἐν τῇ προσπαθείᾳ της, ὅπως ἐκριζώσῃ ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ υἱοῦ καὶ συζύγου της συνάμα, τὴν ὑπόνοια τῆς αἰμομιξίας τοῦ λέγει (“Οἰδίπους Τύραννος,” στ. 980—3):

ΙΟΚΑΣΤΗ—Σὺ δ' ἐς τὰ μητρὸς μὴ φοβοῦ νυμφεύματα
πολλοὶ γὰρ ἤδη κὰν ὄνειρασι βροτῶν
μητρὶ ξυνηυνάσθησαν,

συνοψίζει εἰς ὀλίγας κτυπητὰς λέξεις ὅ,τι θεμελιακὸν ἢ σύγχρονη Ψυχανάλυσις εἰς ἑκατοντάδας τόμων ὑποστηρίζει.

Ἐπίσης ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε ἔδωκεν εἰς τὸ “*Πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ*,” (Ἄφ. 68) ἓνα πολὺ ἐπιτυχῆ ὄρισμό τῆς ἀπωθήσεως εἰς τὸ ἀσυνείδητο τῶν ἀπαραδέκτων ἀπὸ τὴν ἠθικὴ συνείδησι, ἀπὸ τὸ ὑπερεγῶ (κατὰ τὸν ψυχαναλυτικὸ ὄρο) ἐπιθυμιῶν καὶ ἐνορμήσεων: “Νὰ τί ἔκανα λέγει ἡ μνήμη μου.” “Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔχω κάνει τέτοιο πράγμα, λέγει ἡ ὑπερηφάνειά μου,” καὶ ἐπιμένει ἀνένδοτη. Στὸ τέλος ὑποχωρεῖ ἡ μνήμη μου.” “Ἄν τὴν ὑπερηφάνεια ἐννοήσωμεν ὡς ὑπερεγῶ καὶ τὴν ὑποχώρησι ὡς ἀπόθησι, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν παραμερισμὸ τῆς μνήμης, δηλαδὴ τὴν ἀμνησία, ἡ φρασεολογία γίνεται ἀκραιφνῶς φροῦδική.

Ἄς ἔχωμε ὑπ' ὄψιν αὐτὸ πού ἔγραψε ὁ Νίτσε: “κάθε μεγάλη φιλοσοφία εἶναι ἓνα εἶδος ἐξομολογήσεως τοῦ δημιουργοῦ της, κάτι σὰν ἀκούσια ἀπομνημονεύματα,” καὶ ὅτι ὁ ἴδιος παρέμεινε ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, ὅταν ἦτο 4 ἐτῶν, προσκολλημένος στὴ μητέρα του, τῆς ὁποίας ὑφίστατο τὴν ἀποπνικτικὴ, πολλὰς φορές, στοργή (μετουσιωμένη καὶ μεταβιβασμένη σ' αὐτὸν Διβιδώ), ἐπὶ πλέον ὅτι ἔδεδεχτο τὰ δείγματα τρυφερότητος, πού τοῦ ἐπεδαψίλευαν ἀφειδῶς τέσσερες ἀκόμη ἀφοσιωμένες γυναῖκες τοῦ ἀμέσου συγγενικοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἀδελφή του Ἐλισσάβη, δύο θείες καὶ μιὰ γιαγιά.

Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ἐνδοοικογενειακῆς διαβιώσεως, συναισθηματικῶς ὑπερφορτισμένης, ἀποκτᾷ ἰδιαίτερο νόημα ὁ ἀφορισμὸς (ὑπ' ἀριθ. 95 εἰς τὸ κεφάλαιο “*μηδενισμός*,”), ὁ ὅσον αἰνιγματικὸς ἐκ πρώτης ὄψεως, πού εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς συλλογῆς “*Θέλω γιὰ Δύναμι*,” μὲ τὴν ἐπιγραφὴν “*Οἰδίπους—μονόλογος τοῦ τελευταίου φιλοσόφου*,”: “Ὀνομάζομαι ὁ τελευταῖος φιλόσοφος, διότι εἶμαι ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος. Κανεὶς ἄλλος δὲν μοῦ μιλεῖ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου καὶ ἡ φωνή μου φθάνει ὡς ἔμένα σὰν φωνὴ ἀνθρώπου, πού πνέει τὰ λείσθια . . .” Ἄφησε, φωνὴ ἀγαπημένη, νὰ συζητήσω μιὰ ὥρα ἀκόμη μαζί σου, τελευταία πνοή, πού μοῦ φέρνεις τὴν ἀνάμνησι ὅλης τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας. Μὲ κάνεις νὰ λησμονῶ τὴ μοναξιά μου καὶ μοῦ προσφέρεις τὴν ἀπαιτηλὴ γοητεία συντροφιάς καὶ τρυφερότητος, διότι ἡ καρδιά μου ἀρνεῖται νὰ πιστέψῃ πὼς ἡ τρυφε-

ρότητα πέθανε, δὲν ἀνέχεται τὴν κραάδα τῆς πιδὸ ἀπομονωτικῆς ἐρημιᾶς καὶ μὲ ὑποχρεώνει νᾶ μιλῶ σὰν νὰ ἦμουν δύο πρόσωπα.

“Μήπως ἐσὺ εἶναι πού ἀκούω ἀκόμη, ὦ φωνή μου; Ψιθυρίζεις καὶ προφέρεις κατάρεις; Καὶ ὅμως ἡ κατάρρα σου θᾶπρεπε ν’ ἀνατινάξη τὰ ἔγκατα τοῦ κόσμου τούτου. Ἄλλ’ αὐτὸς ἐπιζεῖ καὶ καρφώνει ἐπάνω μου τὸ βλέμμα τῶν ἀμειλίκτων ἀστεριῶν του, πιδὸ λαμπερὸ καὶ πιδὸ ψυχρὸ παρὰ ποτέ· ζῆ (ὁ κόσμος) ὑπέρποτε ἀνόητος καὶ τυφλὸς καὶ ὁ μόνος πού πεθαίνει εἶναι ὁ ἄνθρωπος.

“Καὶ ὅμως σὲ ἀκούω ἀκόμα φωνὴ ἀγαπημένη!” Ἄλλο πρᾶμα θὰ πεθάνη ἀκόμη μαζί μὲ μένα, τὸν τελευταῖον ἄνθρωπο σ’ αὐτὸν τὸν κόσμο· ἡ τελευταία πνοή, ἡ δική σου πνοή θὰ πεθάνη μαζί μου, ὁ μακρόσυρτος αὐτὸς θρηῆνος πού λέει: ἀλοίμονο, ἀλοίμονο, ἀλοίμονο, σ’ ἐμένα, τὸν τελευταῖο τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων, τὸν Οἰδίποδα!..

Εἶναι φανερὸ δτι ὁ Νίτσε ταυτίζεται ἐδῶ μὲ τὸν Οἰδίποδα, κι’ ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ διπλῆ παραδρομὴ γραφῆς πού προανέφερα, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς δηλωτικὴ μυχίας ἐπιθυμίας ν’ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ συναισθήματα ἐνοχῆς καὶ ἀπὸ τὸ φόβο τιμωρίας, πού προκαλεῖ ἡ ἐμμονὴ ἐπὶ ἐνήλικος τῆς οἰδιποδικῆς πρὸς τὸ μητρικὸν ἀρχέτυπον προσκολλήσεως, τῆς ὁποίας ὅσο περισσότερον ἐνεβάθυνεν εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, ἐλάμβανε ὄλο καὶ μεγαλύτερη ἐπίγνωσι, ὄλο καὶ βαθύτερα τὴν ἐσυνειδητοποιοῦσε, ὅπως ἀντιστοίχως ὁ Οἰδίπους εἰς τὴν ὁμώνυμη τραγωδία εἰσέπραττε, ἀπὸ τὰ λεγόμενα καὶ δρώμενα ἐπὶ σκηνῆς, ἀλλεπάλληλες ἐνδείξεις τῆς ὑπ’ αὐτοῦ διαπραχθείσης πατροκτονίας καὶ αἰμομιξίας καὶ τελικὰ κατέληξε στὴν αὐτοτιμωρία διὰ τῆς ἐξορύξεως τῶν ὀφθαλμῶν του.

Μὲ ἄλλους λόγους ὁ Νίτσε, ἀποδίδων “κατὰ λάθος,” εἰς τὸν Οἰδίποδα, μὲ τὸν ὁποῖον ἦτο ταυτισμένος εἰς τὸ ἀσυνείδητό του, τὰ παρηγορητικὰ λόγια, τὰ ὁποία εἶχε, εἰς τὸ δράμα προφέρει ὄχι αὐτός, ἀλλὰ ἡ Ἰοκάστη, εἶναι σὰν μ’ αὐτὸ τὸ τέχνασμα νὰ τὰ οἰκειοποιεῖτο ἐμμέσως, σὰν νὰ τὰ ἐνεστερνίζετο μὲ τὸ ἀζημίωτο καὶ τοιουτοτρόπως παρείχε εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν καθησυχαστικὴ διαβεβαίωσι, ὅτι ἐξησφάλιζε τὸ ἀνεύθυνο διὰ τίς ἰδικές του οἰδιποδικές ἐπιθυμίες. Περιττὸ νὰ τονισθῆ, δτι αἱ τοιαῦται ψυχολογικαὶ ἐξεργασίαι παράγονται εἰς τὸ ἀσυνείδητο καὶ ἔρχονται εἰς φῶς κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ ψυχαναλυτικοῦ ἔργου.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ἐπίσης ὅτι σὲ ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος πρὸ πολλοῦ ἔπαψε νὰ ζῆ, εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ἐφαρμοσθῆ πραγματικὴ ψυχανάλυσις, διότι, ἐκτὸς ἄλλων ζωντανῶν ἐνδείξεων καὶ στοιχείων (στάσις τοῦ σώματος, χειρονομίαι, τόνος τῆς φωνῆς, ἔκφρασις τῆς φυσιογνωμίας, λάθη καὶ ἄλλα), ἔλλείπουν καὶ οἱ ἐλεύθεροι συνειρμοί, οἱ σκέψεις πού ἀναβλύζουν, ὅσο γίνεται πιδὸ ἀβίαστα καὶ αὐθόρμητα, ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὄνειρων καὶ τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἀτομικῆς ζωῆς. Πάντως ἕνα τέτοιο δυσκολοκατόρθωτο ἐπιτεῦγμα καὶ συγκεκριμένως τὴν ψυχαναλυτικὴ βιογραφία τοῦ Edgar Poe

ἐπραγματοποίησε μὲ πληρότητα καὶ βάθος ἡ Μαρία Βοναπάρτη, πριγκίπισσα Γεωργίου τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία κατέχει σήμερον τὴ πρώτη θέσι εἰς τὴν παγκόσμια ψυχαναλυτικὴ κεντρικὴ μεταξὺ τῶν ἐπιζώντων ἀμέσων μαθητῶν τοῦ Φρόυντ, τόσον εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς καινοτόμου ἐρεῦνης, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως συγγραφικῆς παραγωγῆς.

Διὰ τὰ διαλυθούσιν ὠρισμένες ἀντιγνώμεις, πού ἴσως ἀπασχολοῦν αὐτὴν τῇ στιγμῇ τῇ σκέψι σας, θὰ εἶπω παρενθετικά, ὅτι ἔχει γίνει δεκτὴ σήμερον ἡ καθολικότης τοῦ Οἰδιποδείου συμπλέγματος, δηλαδή ἡ ὑπαρξίς του ὄχι μόνον εἰς τοὺς νευρωτικούς, ἀλλὰ, ἐπὶ μὴ ἄκρως χαμηλοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου, εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καθὼς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀναδύεται καὶ ἀναβιοῦται καὶ κατὰ τὴ διδακτικὴ Ψυχανάλυσι, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλονται ὑποχρεωτικῶς ὅλοι οἱ ψυχικῶς ὑγιεῖς ψυχίατροι, πού προορίζονται νὰ ἐπιδοθούσιν εἰς τὴν ἀσκησι τῆς ψυχαναλύσεως διὰ θεραπευτικούς σκοπούς.

Ὡς πρὸς τὴν ἐξομολόγησι τοῦ Νίτσε ὁ ὁποῖος ἔγραψε εἰς τὸ *"Ἴδε ὁ Ἄνθρωπος"*: "μέσα μου ὁ πατέρας μου εἶναι πεθαμένος· ἡ μητέρα μου ζῇ καὶ γηράσκει," εἶναι σκόπιμο ν' ἀναφερθῇ ἓνα θλιβερὸ περιστατικόν, πού συνέβη ὅταν εἶχε πλέον περιπέσει σὲ διανοητικὸ μαρασμό, πού ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1889 καὶ κατέληξε στὸ θάνατό του, σὲ ἡλικία 56 ἐτῶν (25 Αὐγούστου 1960). Μητέρα καὶ γιὸς ἦσαν καλεσμένοι σὲ φιλικὸ τους σπῆτι. Κάποια στιγμὴ τοὺς ὀδηγοῦν μπροστὰ στὸ πιάνο, ἡ μητέρα χτυπάει μερικὲς νότες. Ὑπάκουος σὰν ἄβουλο παιδί ὁ Φρειδερίκος κάθεται καὶ παίζει αὐτοσχέδια ὤρες ὀλόκληρες, ὅπως τὸ κατάφερνε θαυμάσια εἰς τὸ παρελθόν, διότι καθὼς λέγει ὁ Zweig: "ἴσαμε τὰ σκοτάδια τοῦ πνεύματος, ἡ μουσικὴ τὸν συντροφεύει, διαπερνῶντας μὲ τὴ δαιμονικὴ παρουσία της καὶ τὴ ζωὴ του καὶ τὸ θάνατό του". Προσθέτω, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε εἶχε πῆ γιὰ τὸ *"Ζααρτούστρα"*, πὼς γράφηκε "σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς πρώτης φράσεως τῆς *"Ἐνάτης Συμφωνίας"* τοῦ Μπετόβεν". Εἶναι γνωστὸν ἔξ ἄλλου, ὅτι ἐμελοποίησε τὸ ποίημα τῆς Λοῦ Σαλομὲ *"Ὑμνος πρὸς τὴν ζωὴ"*, (ὅπως μετέτρεψε τὸν ἀρχικὸ του τίτλο πού ἦτο *"Ἰκεσία πρὸς τὴ ζωὴ"*).

Εἶναι βέβαιον, ὅτι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ προσκόλλησί του στὴ μητρικὴ εἰκόνα προσδιώρισε τὶς ἀντιδράσεις του κατὰ τὴν μετέπειτα αἰσθηματικὴ του ζωὴ, ἡ ὁποία δὲν ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς πλατωνικῆς σχέσεως. Ἀκούστε ἀπὸ τὸ *"Ἀνθρώπινα, πολὺν ἀνθρώπινα"*, τοὺς ἀφορισμοὺς ὑπ' ἀριθ. 380, 285, 387, 392 καὶ 429 καὶ ἀπὸ τὸ *"Χαρούμενη Σοφία"*, τὸν ὑπ' ἀριθ. 72:

"Κατὰ τὸ πρότυπον τῆς μητέρας: Κάθε ἄνθρωπος ἔχει μέσα του μιὰ εἰκόνα τῆς γυναίκας σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῆς μητέρας του· ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ἡ ἐκτίμησί του γενικὰ πρὸς τὶς γυναῖκες ἢ ἡ περιφρόνησι ἢ ἡ ἀδιαφορία ἀπέναντί τους."

“**Ένα είδος ζηλοτυπίας:** Οί μητέρες είναι επιρροεπείς να ζηλεύουν τὰ φιλικὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν τους, όταν ἀσκοῦν ἐπάνω τους μεγάλη ἐπιρροή. Συνήθως αὐτὸ πού ἡ μητέρα ἀγαπᾷ στὸ γιό της εἶναι περισσότερο ὁ ἑαυτὸς της παρὰ ὁ γιός της.”

“**Μητρικὴ καλωσύνη:** Πολλὲς μητέρες ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ παιδιὰ εὐτυχησμένα καὶ τιμημένα, πολλὲς ἀπὸ παιδιὰ δυστυχησμένα: διαφορετικὰ ἡ μητρικὴ τους καλωσύνη θὰ ἦτο ἀδύνατο νὰ ἐπιδειχθῇ.”

“**Ένα στοιχεῖο τῆς ἀγάπης:** Σὲ κάθε εἶδος γυναικείας ἀγάπης διαφαίνεται ἐπίσης κάτι ἀπὸ τὴ μητρικὴ ἀγάπη.”

“**Τὸ χρυσὸ λίκνο:** Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀναπνεύσῃ ἐλεύθερα, όταν ἐπὶ τέλος ἀποφασίσῃ νὰ ἀποτινάξῃ τὶς μητρικὲς φροντίδες μὲ τὶς ὁποῖες οἱ γυναῖκες τὸν περιβάλλουν. Τί κακὸ μπορεῖ νὰ τοῦ κἀνῆ τέλος πάντων ἓνα ρεῦμα ἀέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖο μὲ τόση ἀγωνία τὸν ἀπεμάκρυναν, τί σημασία μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἓνα πραγματικὸ μειονέκτημα, μιὰ ἀπώλεια, ἓνα ἀτύχημα, μιὰ ἀρρώστεια, ἓνα χρέος, μιὰ παραπάνω ἀποκλάνησι στὴ ζωὴ του σὲ σύγκρισι μὲ τὴ στέρησι ἐλευθερίας, πού συνεπάγεται τὸ χρυσὸ λίκνο, μ’ αὐτὴ τὴν ἐπίδειξι παγωνιοῦ, πού ἀπλώνει τὴν οὐρά του καὶ ἀκόμη μὲ τὸ ἐνοχλητικὸ αἴσθημα ὅτι ὀφείλει ἐπὶ πλέον νὰ εἶναι εὐγνώμων, διότι τὸν προσέχουν καὶ τὸν περιποιοῦνται σὰν νήπιον: Ἔτσι τὸ γάλα πού τὸν ποτίζει ἡ μητρικὴ μέριμνα τῶν γυναικῶν πού τὸν περιβάλλουν, μπορεῖ τόσο εὐκόλα νὰ μεταβληθῇ σὲ χολή »!

“**Οἱ μητέρες:** Ἡ ἀγάπη τῆς μητέρας εἶναι κατὰ βάθος ἐπιθυμία κυριαρχίας, τὰ παιδιὰ εἶναι γι’ αὐτὲς ἰδιοκτησία, ἀπασχόλησι, κάτι πού καταλαβαίνουν ὀλοκληρωτικὰ καὶ πού μποροῦν νὰ συνομιλοῦν μαζί του... ὅλα αὐτὰ μαζί εἶναι ἡ μητρικὴ ἀγάπη—μοιάζει μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ καλλιτέχνη γιὰ τὸ ἔργο του. Ἡ ἐγκυμοσύνη ἔκανε τὶς γυναῖκες πιὸ μαλακὲς, πιὸ ὑπομονητικὲς, πιὸ δειλὲς, πιὸ ὑποτακτικὲς. Τὸ ἴδιο ἡ διανοητικὴ ἐγκυμοσύνη γεννάει τὸ χαρακτῆρα τῶν στοχαστικῶν πνευμάτων, ὁ ὁποῖος συγγενεύει μὲ τὸ γυναικεῖο χαρακτῆρα, αὐτὰ τὰ πνεύματα εἶναι οἱ ἀρσενικὲς μητέρες. Εἰς τὰ ζῶα τὸ ἀρσενικὸ θεωρεῖται ὡς τὸ ὠραῖο φύλο”.

Μὲ τέτοιες ἀντιλήψεις γιὰ τὸ ἑτερόφυλο, πού ἐσχημάτισε ἀπὸ τὴν ἰδική του βιωματικὴ ἐμπειρία, εἶναι εὐνόητη ἡ ἰδιόρρυθμη, διλημματικὴ, ἀμφιθυμικὴ, νευρωτικὴ στάσι του ἀπέναντι τῶν γυναικῶν.

“Ὁ Νίτσε ἦταν ἓνας νευρωτικὸς, πρὶν ἀκόμη ἡ ὠχρὴ σπειροχαίτη ὀργώσῃ τὸν ἐγκέφαλό του (εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐμολύνθη ἀπὸ σφιλιδα όταν ἦταν φοιτητῆς στὴ Λειψία). Καὶ εἶναι ἀκόμη ὀλοφάνερο, πὼς τὸ ἔργο του εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀρχὴ ἐπηηρεασμένο βαθειὰ καὶ σφραγισμένο ἀπόλυτα μὲ τὸν προσωπικὸ του χαρακτῆρα καὶ τὶς περιπέτειες τῆς ψυχοφυσικῆς τοῦ ἰδιοσυστάσις” (Πρόλογος Δ. Ἀλεξάνδρου (Γληνοῦ) εἰς τὴ «Γενεαλογία τῆς Ἠθικῆς»).

Ἐκ τῶν βιογράφων τοῦ Νίτσε ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῆς Κοζίμας Βάγκνερ, τῆς Μαλβίντας φὸν Μεύζενμπουργκ, συγγραφέως τῶν «Ἀπομνημονευμάτων μιᾶς ἰδεαλιστρίας», καὶ ἰδιαίτερα ἡ σύντομη καὶ συγκλονιστικὴ παρουσία τῆς Λοῦ Σαλομέ. Ἡ πανέξυπνη καὶ πασίχαρη αὐτὴ ἔβραιοπούλα ἀπὸ τῆ Φινλανδία, μὲ τὸ ἐξαιρετικὸ συγγραφικὸ ταλέντο καὶ τὴν εὐρυτάτη μόρφωσι, ἐγνωρίσθη, σὲ ἡλικία 20 χρόνων, μὲ τὸ Νίτσε, ἐπάνω στὰ 38 του, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1882, κατὰ τὴν διάρκεια ταξιδίου στὴ Ρώμη μαζί μὲ τὴ μητέρα της. Τοῦ ἐφάνη ἡ πιὸ ἐκλεκτὴ σύντροφος τῆς ζωῆς του, ποὺ μποροῦσε νὰ ὀνειρευθῆ, καὶ ἡ ἰδεώδης μαθήτρια καὶ διάγγελος τῶν ἰδεῶν του. Ἀλλὰ τὸ εἰδύλλιο ποὺ ἄρχισε τὴν ἀνοιξί, ἐτελείωσε τὸ φθινόπωρο τραγικὰ—τρεῖς ἀπόπειρες αὐτοκτονίας μὲ χλωράλη—καὶ τὸν ἄφισε ἀπαρηγόρητο γιὰ πάντα.

«Τί εἶδους ἀλλόκοτα αἰσθήματα», —διερωτᾶται ὁ Benoist - Méchin στὴν «Εἰσαγωγή», ποὺ ἔγραψε γιὰ τὴ γαλλικὴ ἔκδοσι τῆς βιογραφίας του ἀπὸ τὴ Λοῦ Σαλομέ—(Lou Andréas Salomé, Friedrich Nietzsche in seinen Werken, 1897) «ἔσπρωξε τὸ Νίτσε νὰ τραπῆ εἰς φυγὴν μπροστὰ στὴν τόση εὐτυχία;». Ἀφοῦ ἐκφέρη διάφορες εἰκασίες, ἰδικές του καὶ ξένες, καταλήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι «τὰ βαθύτερα αἷτια θὰ παραμείνουν πάντοτε σκοτεινά». Νομίζω ἐν τούτοις, ὅτι μιὰ μελέτη ποὺ ἔγραψε ὁ Φρόυντ τὸ 1916, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ τίτλο «*Αὐτοὶ ποὺ ναυαγοῦν (ἀποτυγχάνουν) ἐπάνω στὴν εὐτυχία*», θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διαφωτίσῃ τὸ ζήτημα, ἀλλὰ χρειάζονται καὶ ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ περισσότερος χρόνος στὴ διάθεσί μας.

Ἡ Λοῦ Σαλομέ πρώτη εἰσηγήθη τὴ διαίρεσι τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως τοῦ Νίτσε εἰς τρεῖς χρονικὰς περιόδους, τὰς ἐξῆς:

1ο. Τὴν περίοδο τοῦ ρομαντικοῦ πεσιμισμοῦ ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψι τοῦ Σοπενχάουερ ἕως τὴν τελικὴ ρῆξι τῶν σχέσεών του μὲ τὸν Βάγκνερ (1869—1876).

2ο. Τὴν περίοδο τοῦ ὀρθολογιστικοῦ θετικισμοῦ, ποὺ τελειώνει μὲ τὴ δημοσίευσι τῆς «*Χαρούμενης Σοφίας*» (1876—1881).

3ο. Τὴν περίοδο τῆς προφητικῆς μυστικοπαθείας (1882—1888).

Ἐπίσης διέβλεψε μὲ καταπληκτικὴ διορατικότητα μερικὰ προσωπικὰ βιοματικὰ ψυχοκίνητρα ποὺ ὑπόκεινται ὡς ἀφετηρία τῶν θεωριῶν του καὶ πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴ γόνιμη θητεία της εἰς τὴ Σχολὴ τοῦ Φρόυντ—θέτω ὑπ' ὄψιν σας τὸ γεγονὸς ὅτι διετέλεσε μαθήτριά του καὶ ὅτι ψυχαναλυτικὲς μελέτες της ἐκρίθησαν ἄξιες (κατόπιν αὐστηρᾶς ὡς ἐσυνηθίζετο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Φρόυντ ἐπιλογῆς) νὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὸ ψυχαναλυτικὸ περιοδικὸ «*Imago*» (1916, 249—275)—ἔγραψε τὸ 1897 τὰ ἐξῆς (σ. 280—2) σχετικὰ μὲ τὸ θέμα μας: «Τὸ θέλημα ποὺ ἀσκοῦσε ἐπάνω στὸ Νίτσε ἡ μυστηριακὴ ἐρμηνεία τῶν ὀνειρικῶν καταστάσεων καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐθεώρει τὴν

παγκόσμια συνείδησι ὡς συνείδησι ὄνειρου, ὠφείλετο εἰς προσωπικοὺς λόγους. Δέν ἐπρόκειτο κατὰ τὴν ἀντίληψί του, περὶ ἀλληγορίας ἢ περὶ συμβόλου: ἐπίστευε χωρὶς ἀμφιβολία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀναγάγη εἰς τὸ παρὸν ὄλη τὴν πληρότητα τοῦ παρελθόντος πού ὑπνώττει μέσα του, ὅταν περιπίπτει εἰς κατάστασιν ἐκστάσεως ἢ μέθης. Τὰ ὄνειρα ἔπαιξαν σημαντικό ρόλο στὴ ζωὴ τοῦ Νίτσε καὶ στὰ τελευταῖα του χρόνια ἠρύσθη μερικὰ στοιχεῖα τῆς φιλοσοφίας του ἀπὸ τὰ ὄνειρά του. Τοιοῦτοτρόπως ἐχρησιμοποίησε εἰς τὸ «*Τάδε ἔφη Ζαρατούστρα*», ἓνα ὄνειρο πού φέρει τὴν ἐπιγραφή «*Ὁ Μάντης*», καὶ πού τὸ εἶδε στὴ Λειψία τὸ φθινόπωρο τοῦ 1882 «(προσθέτω λίγο πρὶν ἐπέλθῃ ἡ ρῆξις μετὰ τὴ Λουὶ Σαλομέ, ἢ ὅποια συνεχίζει:), «ὁ Νίτσε ἐσυνήθιζε νὰ διηγεῖται τὸ ὄνειρο κατ' ἐπανάληψιν καὶ κάθε φορά μετὰ νέα σχόλια. Κάθε ἔξυπνη, προσηροσμένη ἐξήγησι τοῦ ὄνειρου αὐτοῦ τὸν ἐχαροποιοῦσε πολὺ καὶ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ξαλαφρώνῃ κυριολεκτικῶς τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸ ἄγχος πού τὸν ἐβασάνιζε».

Ἄφ' ἑτέρου πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὸν Benoit - Méchin ὅτι, «ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία του νὰ εὔρη τὴ βαθύτερη σημασία τοῦ ὄνειρου αὐτοῦ, τὸν παρεκίνησε νὰ πάῃ ἓνα βράδυ μαζί μετὰ τὴ Λουὶ στὸ σπίτι τοῦ ἀστρονόμου Τσέλνερ, ὅπου ἐγένοντο συνεδρίες πνευματισμοῦ καὶ μεταβιβάσεως σκέψεως. Τὶ συνέβη ἐκεῖ, δὲν τὸ ξέρουμε καὶ ἴσως δὲν θὰ τὸ μάθουμε ποτέ. Ἄλλὰ ὁ Νίτσε ἠσθάνθη σὰν νὰ τὸν ἐχτύπησε κεραυνός. Ἐκεῖ συνέβη, καθὼς εἶπε, ἓνα γεγονός πού προκαλεῖ ἀνατριχίλα. Ἀμέσως μετὰ ἔκαμε, διὰ μέσου τοῦ κοινοῦ φίλου Πάουλ Ρέ, πρότασι γάμου στὴ Λουὶ, ἢ ὅποια μετὰ εὔσημο τρόπο τὴν ἀπέρριψε.»

Κάτι τέτοιες σημαντικὲς γιὰ τὴ ζωὴ ὀλόκληρη ἀποφάσεις, πού λαμβάνονται ξαφνικὰ, σὰν κάποια ἀποκαλυπτικὴ ἔμπνευσι νὰ τις φέρῃ στὸ προσκήνιο τοῦ ψυχισμοῦ, εἶναι ἀποτέλεσμα κάποιας σταυρικῆς συνειδητοποιήσεως, πού καταυγάζει μετὰ τὸ φῶς τῆς γνώσεως ἢ ἀκριβέστερα τῆς αὐτογνωσίας τὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ἀσυνειδήτου, ὅπου θρονιάζουν τὰ ἀξεδιάλυτα ψυχοσυμπλέγματα.

Πάντως γιὰ τὸ ὄνειρο, τὸ ὁποῖον ὁ Νίτσε ἀποδίδει στὸ Ζαρατούστρα, πολλὰ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν, ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὸ δεύτερο σκέλος τῆς οἰδιποδικῆς σχέσεως πρὸς τὰ γονεϊκὰ ἀρχέτυπα, δηλαδὴ τὴ συναισθηματικὴ στάσι τοῦ μικροῦ Νίτσε πρὸς τὸν πατέρα του, ἀλλὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἀπαιτεῖ πλατύτερη διαπραγμάτευσι, πού ἀξίζει τὸν κόπο καὶ ἴσως μᾶς ἀπασχολήσῃ ἄλλη φορά.

▼▼▼

Εἰς τὸ «*Ὁ ὀδοιπόρος καὶ ἡ σκιά του*» (Ἄφ. 194) ὁ Νίτσε γράφει: «Τὰ ὄνειρά μας εἶναι συμβολικὰ συμφύσματα σκηνῶν καὶ εἰκόνων, πού ἀντιστοιχοῦν πρὸς ὅ,τι εἶναι διήγησι στὴ φιλολογικὴ γλῶσσα. Μετασχηματί-

ζουν τὰ γεγονότα, τὶς συνθήκες καὶ τὶς προσδοκίαι τῆς ζωῆς μας μὲ τόση *τόλμη* καὶ ποιητικὴ πρόβλεψη, ὥστε προκαλοῦν τὴν ἐκπληξί μας τὸ πρῶτ, καθὼς τὰ ἐπαναφέρουμε στὴ μνήμη». «Εἰς τὴν τράπεζα τῆς συνειδήσεώς μας οἱ σκέψεις διαδέχονται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, πλὴν ὅμως δὲν ἀντιλαμβάνομεθα τὴν πάλῃ πού διεξάγεται κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι». (Κατάλοιπα. Γαλλικὴ ἔκδοσις ἀρ. 320). Μὲ τὴν ἀπλῆ αὐτὴ παραβολὴ ὁ Νίτσε ἐννοεῖ τὴν ἐνδοψυχικὴν διαμάχην, πού γίνεται εἰς τὸ ἀσυνείδητο μεταξὺ τῶν ἐνστίκτων ὠθισμῶν καὶ τοῦ ὑπερεγῶ, τοῦ ὁποῦ τμήματα εἶναι ἡ ἠθικὴ συνείδησις καὶ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἐγῶ.

Ὅταν δὲ προσθέτῃ ὁ Νίτσε, ὅτι «ἀκόμη καὶ στὰ ὄνειρά μας ὑφίσταται σκοτεινὸ αἴσθημα ταραγμένης συνειδήσεως», ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι οἱ ἔνοχοι καὶ ἀπαράδεκτοι κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν ἐπιθυμίαι ἔχουν ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ συμβολισμό, τὴν μετάθεσιν καὶ ἄλλους τρόπους παρακαλύψεως κατὰ τὸ ὄνειρον, διὰ νὰ ἐξαπατήσουν, οὕτως εἶπεῖν, τὴν ἠθικὴν συνείδησιν (πού δὲν ἀδρανεῖ ἐντελῶς ὅταν ὄνειρευόμαστε) καὶ διὰ νὰ ἐκφραστοῦν ὡς «συμφύσματα σκηνῶν καὶ εἰκόνων», πού εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκατανόητοι καὶ παράλογοι. Ἄδιατάρακτος ὕπνος εἶναι ὁ ὕπνος τοῦ δικαίου.

Θὰ ὑπενθυμίσω ἐδῶ ὅτι τὸ κίνητρο τῶν περισσοτέρων ὄνείρων εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἱκανοποίησιν ἀπωθημένης εἰς τὸ ἀσυνείδητο ἐπιθυμίας, ἀκόμη καὶ παιδικῆς, καὶ ὅτι τὸ σκηνικὸ περιεχόμενον, οἱ εἰκόνες τοῦ ὄνείρου σχηματίζονται καὶ μορφοποιοῦνται ἀπὸ ὑλικά, ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόχειροι καὶ ἄκακοι, πού ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν κινοῦν τὴν ὑποψίαν, ὅτι σκεπάζουν κάτι ἐπιλήψιμον. Ἀλλὰ γιὰ τὰ ὑλικά αὐτὰ τοῦ ὄνείρου εἶναι ἀθῶα καὶ ἀνώδυνα; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τὸ ὑπερεγῶ, ἡ ἠθικὴ συνείδησις, ἐκτελοῦσα χρέη λογοκρισίας, ἐναντιώνεται στὸ φανέρωμα συναισθημάτων, ἐνορμήσεων, ἐπιθυμιῶν, πού ἐξετοπίσθησαν εἰς τὸ ἀσυνείδητο, μὲ ἄλλους λόγους κρατᾷ σὲ ἀπόστασιν πᾶν ὅτι εἶναι ἀπηγορευμένο, ἀπωθημένο. Ἄν ὅμως αὐτὸ παρουσιασθῇ, ἅς ποῦμε μπροστὰ στὸν τελωνειακὸ ἔλεγχον, καμουφλαρισμένο, μεταποιημένο σὲ σύμβολον, εἶναι δυνατόν νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητον, ὅπως τὸ κατώρθωσεν ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ τοὺς συντρόφους του, πού ἐβγῆκαν ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τοῦ τρομεροῦ κύκλωπα Πολυφήμου, γαντζωμένοι στὶς τρίχες κάτω ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῶν προβάτων του. Τὴν ἀμνησίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἰδιότης τοῦ ἀσυνείδητου, τὸ μηχανισμό τῆς ἀπωθήσεως, καθὼς καὶ τὴ λειτουργίαν τῆς ἠθικῆς λογοκρισίας ὁ Νίτσε τὶς ἐστοχάσθη ὡς ἐξῆς εἰς τὴ δεύτην πραγματείαν τῆς «*Γενεαλογίας τῆς ἠθικῆς*», πού τιτλοφορεῖται «*Ἐνοχία*», «*κακὴ συνείδησις*» «*καὶ τὰ παρόμοια*» : (μετ. Ἀλεξάνδρου). «Ἡ ἐπιλησμοσύνη δὲν εἶναι ἀπλῆ «*δύναμις, ἀδράνεια*», ὅπως πιστεύουν οἱ ἐπιπόλαιοι. Εἶναι πολὺ περισσότερο μιὰ *ἐνεργητικὴ*, σὲ αὐστηρότατη ἔννοια θετικῆ, ἀνασταλτικὴ δύναμις, πού κατορθώνει, ὥστε ἐκεῖνο πού μόνο ἡμεῖς τὸ ζοῦμε, ὅτι παθαίνουμε, ὅτι παίρνουμε μέσα μας

στην ώρα της χώνεψης (θά έπρεπε να τὸ ὀνομάζουμε καλύτερα «εἰσψύχωσι», Einverseelung) να μᾶς γίνεται τόσο λίγο συνειδητό, ὅσο και δλόκληρη ἐκείνη ἢ πολὺπλοκὴ λειτουργία ποὺ διενεργεῖ τὴ σωματικὴ διατροφή μας, τὴ λεγόμενη «ἐνσωμάτωση» ἢ ἀφομοίωση τῶν τροφῶν. Νὰ κλείνει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα τῆς συνείδησης, να μᾶς κρατεῖ ἀνενόχλητους ἀπὸ τὸ θόρυβο καὶ τὸν ἀγῶνα, ποὺ γίνεται ἀνάμεσα στὸν ὑποχθόνιο κόσμον τῶν ὀργάνων, ποὺ μᾶς ὑπηρετοῦν καὶ δουλεύουν ἄρμονικὰ ἢ ἀντίθετα ἀναμεταξύ τους, να δημιουργεῖ λίγη σιωπὴ, λίγον «ἄγραφο πίνακα» στὴ συνείδησι, γιὰ να ὑπάρχει πάλι θέση γιὰ κάτι νέο, προπάντων γιὰ τὶς ἀνώτερες λειτουργίες καὶ τοὺς ἀνώτερους λειτουργοὺς, γιὰ διακυβέρνηση, πρόβλεψη, προκαθορισμὸ (γιατὶ ὁ ὀργανισμὸς μας εἶναι ὀλιγαρχικὰ διαρρυθμισμένος), να ποιά εἶναι ἡ ὠφέλεια τῆς ἐνεργητικῆς ἐπιλησμοσύνης. Μοιάζει μὲ θυρωρὸ, κοσμητορὰ τῆς ψυχικῆς τάξης, τῆς ἡσυχίας, τῆς ἐθιμοτυπίας».

Μετὰ τὴν παρέκβασιν αὐτὴ ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα τοῦ ὄνειρου. Ἄν ἡ παρακάλυψι (camouflage) εἶναι ἀτελής ἢ ἀποτύχη καὶ τὸ ἀπωθημένο παρουσιασθῆ ἀτόφιο καὶ κρούσῃ τὴ θύραν τοῦ συνειδητοῦ, τότε ὁ ὄνειρευόμενος ξυπνάει τρομαγμένος ἢ μὲ δυσάρεστη ψυχικὴ διάθεσιν. Δεσμευμένος ἀπὸ τὸ ἱατρικὸ ἀπόρητο θὰ σᾶς ἀναφέρω πολὺ περιληπτικὰ ἀπὸ τὴν ξένη ψυχαναλυτικὴ βιβλιογραφία ἓνα παράδειγμα ἀρκετὰ διαφωτιστικόν:

Μιὰ μεγαλοκοπέλλα ὄνειρεύεται πὼς πεθαίνει τὸ δεύτερον παιδί τῆς ἀδελφῆς της καὶ ὅτι βρίσκειται μπροστὰ στὸ φέρετρο ἀκριβῶς, ὅπως ἔγινε μὲ τὸ μεγαλύτερον παιδί τῆς ἀδελφῆς της πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια. Ὅχι μόνον δὲν λυπᾶται καθόλου μέσα στὸ ὄνειρον ἀπὸ τὸ θλιβερὸ θέαμα, ἀλλὰ ἔχει εὐάρεστο συναίσθημα, ἂν καὶ στὴν πραγματικότητά ὑπεραγαποῦσε καὶ τὰ δυὸ ἀνήψια της καὶ τὸ πρῶτὸν ποὺ ξύπνησε τὴν κατεῖχε δυσθυμία. Βέβαια δὲν θέλει να παραδεχῆ ὅτι τὸ ὄνειρον κρύβει κάποιον πόθο της κρυφόν, οὔτε τὸ ἐρμηνεύει ἔτσι. Ἀπὸ τὴν ψυχανάλυσιν προέκυψεν ὅτι μπροστὰ στὸ φέρετρο τοῦ πρώτου, τοῦ πεθαμένου παιδιοῦ, εἶχε συναντηθῆ μὲ τὸν ἀγαπημένο της, ποὺ τοῦ μίλησε. Ἀπὸ τότε δὲν τὸν ξαναεῖδε πιά. Δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία ὅτι ἂν πέθαινε καὶ τὸ δεύτερον παιδί, θὰ τὸν ξανάβλεπε στὸ σπῆτι τῆς ἀδελφῆς της. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ τὴν κάνει να ἀγανακτῆ μὲ τὸν ἑαυτὸν της. Ὡστόσο ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχει μέσα της ἡ ἐπιθυμία να δοθῆ εὐκαιρία, ὥστε να πραγματοποιηθῆ κάποτε ἢ συνάντησι μὲ τὸν ἀγαπημένο της. Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς ἐπιθυμίας, ποὺ ὑπεκίνησε τὸ ὄνειρον, ἐδόθη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν προηγούμενη ἡμέρα ἀγόρασε ἓνα εἰσιτήριο γιὰ μιὰ συναυλία καὶ τῆς πέρασε φευγαλέα ἀπὸ τὴ σκέψιν ἢ ἐλπίδα ὅτι θὰ τὸν εὔρισκε ἐκεῖ.

Πολὺ σωστὰ λοιπὸν ὁ Νίτσε ὀμιλεῖ γιὰ τὴν «ἐκκλησίαν», ποὺ μᾶς προξενοῦν τὰ «τολμηρά», ὄνειρα τοῦ εἴδους αὐτοῦ, καθὼς καὶ γιὰ «τὸ αἰσθη-

μα ταραγμένης συνειδήσεως, πού τὰ συνοδεύει καὶ προκαλεῖ τὴ διακοπὴ τοῦ ὕπνου καὶ τὴν ἐντρομὴ ἀφύπνισι (ἐφιαλτικὰ ὄν.).

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ χρειάζεται μιὰ διευκρίνισι ἀναφορικὰ μὲ τὴ διάκρισι μεταξὺ τοῦ φανεροῦ, τοῦ ἐπιφανειακοῦ περιεχομένου τῶν ὄνείρων, αὐτοῦ δηλαδὴ πού διηγεῖται ὁ ὄνειρευόμενος καὶ τοῦ λανθάνοντος περιεχομένου, πού κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ ἔρχεται εἰς φῶς κατὰ τὴν ἀνάλυσι. Ἡ διάκρισι αὐτὴ εἶναι κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη ἢ σπουδαιότερη, ἢ ἄνευ προηγουμένου παωτότυπη, ἀλλὰ καὶ ἢ πλέον παρανοημένη ἀνακάλυψι τοῦ Φρόυντ, καὶ γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἢ σημασία τῆς, ὡς ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ παραπάνω παράδειγμα: φανερὸ περιεχόμενον τοῦ ὄνειρου εἶναι ἡ κηδεῖα τοῦ ἀνεψιοῦ. Ἄν μόνον αὐτὸ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, εἶναι φυσικὸ νὰ μᾶς ἐξεγείρῃ ἡ ἰδέα ὅτι ἐκφράζει ἐπιθυμίαν τῆς ὄνειρευομένης. Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιθυμίας: ὁ νέος ὁ ἀκριβοθώρητος, πρὸς χάριν τοῦ ὁποίου θυσιάζεται ὁ δεῦτερος ἀνεψιός. Νὰ γιαιὶ ἡ τεχνικὴ τῆς ψυχανάλυσεως εἶναι τόσο δύσκολη καὶ λεπτή: μὲ τὸ νὰ τοποθετῇ ἕναν καθρέφτη μπροστὰ στὸν ἀναλυόμενον γιὰ νὰ ἰδῇ τὸ βαθύτερον ἑαυτοῦ, πού εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἐνόμιζε, προκαλεῖ ἀντιστάσεις καὶ διαμαρτυρίες ἀλλεπάλληλες, πού πρέπει σιγὰ-σιγὰ νὰ ὑπερνικῶνται διὰ νὰ προχωρήσῃ ἡ θεραπεία.

Περαιτέρω τρία ἀποφθέγματα (ὑπ' ἀρ. 5, 12 καὶ 13 εἰς τὸ "*Ἀνθρώπινα πολὺ ἀνθρώπινα*," I) μὲ τὶς χαρακτηριστικὰς ἐπιγραφὰς "*Παρανόησι τοῦ ὄνειρου*," "*Ὄνειρο καὶ πολιτισμὸς*," καὶ "*Δογικὴ τοῦ ὄνειρου*," ὑποσημαίνουν ὅτι, ἀντὶ νὰ εἶναι τυχαῖο καὶ ἄσκοπο κατασκεύασμα, ἔχει τοῦναντίον βαθύτερον ψυχολογικὸ νόημα, δείχνουν ἐπίσης τὴ δυσφορίαν καὶ τὸ ἄγχος πού προκαλεῖ ἢ ἀπροκάλυπτη, χωρὶς ἀλληγορίας καὶ πολυπλόκους συμβολισμοὺς ἀνάδυσις εἰς τὸ φανερὸ ὄνειρικὸ περιεχόμενον τῶν μυχιῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τάσεων πού ὑπάρχουν εἰς τὸ λανθάνον περιεχόμενον.

Ὁ Νίτσε γράφει: "Εἰς τὸ ὄνειρο ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὶς ἐποχὰς ἀμόρφου καὶ ὑποτυπώδους πολιτισμοῦ, ἐνόμιζε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ γνωρίσῃ ἕνα δεύτερον πραγματικὸν κόσμον· ἀπὸ ἐκεῖ ξεκίνησε κάθε μεταφυσικὴ. Χωρὶς τὸ ὄνειρον δὲν θὰ παρουσιάζετο εὐκαιρία νὰ ξεχωρίσουμε τὸν κόσμον. Ἡ διαίρεσις εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα ἀνάγεται ἐπίσης εἰς τὴν παναρχαία ἀντίληψιν περὶ τοῦ ὄνειρου, καθὼς καὶ ἡ δοξασία περὶ φαινομενικοῦ περιβλήματος τῆς ψυχῆς, κατὰ συνέπειαν ἢ προέλευσις κάθε πίστεως εἰς τὰ πνεύματα καὶ πιθανῶς τῆς πίστεως εἰς τοὺς θεοὺς. "Ὁ νεκρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ· διότι ἐμφανίζεται εἰς τοὺς ζῶντας κατὰ τὸ ὄνειρον". Τοιοῦτοτρόπως ἐσκέπτοντο ἄλλοτε, ἐπὶ πολλὰς χιλιάδας χρόνια."

"Ἡ ἐγκεφαλικὴ λειτουργία, πού περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες διαταράσσεται στὸν ὕπνον, εἶναι ἡ *μνήμη*: ὄχι πὼς σταματᾷ ἐντελῶς, ἀλλὰ περιπίπτει εἰς κατάστασιν ἀτελείας, ὅπως θὰ συνέβαινε στὸν καθένα, τὴν ἡμέραν, στὸ ξύπνιον του, κατὰ τὴν ἀρχέγονη ἐποχὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπέρασεν ἡ ἀνθρωπότης."

“Αὐθόρμητη καὶ ἄστατη, καθὼς ἦτο τότε, συνέχευε διαρκῶς τὰ πράγματα κάτω ἀπὸ τὶς πλέον ἀμυδρὲς ὁμοιότητες. Ἄλλὰ μὲ τὴν ἴδια αὐθορμησία, τὴν ἴδια σύγχυσι οἱ λαοὶ ἐδημιούργησαν τὶς μυθολογίας τους καί, στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ἀκόμη, οἱ περιηγηταὶ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσουν μέχρι ποίου σημείου οἱ ἄγριοι (ἀπολίτιστοι) ρέπουν εἰς τὴν λήθην καὶ μέχρι ποίου σημείου τὸ πνεῦμα τους, ἔπειτα ἀπὸ σύντομη ἔντασι τῆς μνήμης, ἀρχίζει νὰ παραπαίῃ καί, συνεπείᾳ ἀπλῆς χαλαρώσεως, παράγει τὴ πλάνην καὶ τὴν παραδοξολογίαν. Πλὴν ὅμως στὸ ὄνειρο μοιάζουμε ὅλοι μ’ αὐτὸν τὸν ἄγριο· ἡ ἀτελής ἀναγνώρισις καὶ ἡ ἐσφαλμένη συνταύτισις εἶναι τὸ αἶτιον τοῦ πλημμελοῦς συλλογισμοῦ, πού διαπράττουμε στὸ ὄνειρον: εἰς σημεῖον ὥστε, ὅταν ἀναπολοῦμε καθαρὰ ἓνα ὄνειρον, μᾶς πιάνει φόβος γιὰ τὸν ἑαυτὸν μας, γιὰ τὸ ὅτι κρύβουμε μέσα μας τόση τρέλλα. Ἡ πλήρης σαφήνεια ὅλων τῶν παραστάσεων εἰς τὸ ὄνειρον, ἡ ὁποία βασίζεται εἰς τὸ ὅτι τὶς πιστεύουμε, σὰν νὰ ἦσαν πραγματικῆς, ὑπενθυμίζει προηγούμενες καταστάσεις τῆς ἀνθρωπότητος, τότε πού ἡ προαίσθησις ἦτο πολὺ συχνὴ καὶ κατελάμβανε πότε-πότε ὁλόκληρες συγχρόνως κοινότητες, ὁλοκλήρους λαοὺς. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν ὕπνον καὶ εἰς τὸ ὄνειρον ξανακάνουμε, ἀκόμη μιὰ φορά, τὸ μάθημα τῆς προηγουμένης ἀνθρωπότητος». “Κατὰ τὸν ὕπνον, τὸ νευρικὸ σύστημα εὐρίσκειται σὲ κατάστασι ἐρεθισμοῦ, συνεπείᾳ πολλῶν ἐσωτερικῶν αἰτίων· ὅλα σχεδὸν τὰ ὄργανα ξεχωρίζουν καὶ εὐρίσκονται ἐν δράσει, τὸ αἷμα συνεχίζει τὴν ὀρμητικὴν ροὴν του, ἡ θέσις τοῦ κοιμωμένου προκαλεῖ τὴν πίεσιν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος. Τὰ σκεπάσματα ἐπηρεάζουν τὴν αἴσθησιν κατὰ διαφόρους τρόπους, ὁ στόμαχος χωνεύει τὶς τροφὰς καὶ μὲ τὶς κινήσεις του ἐνοχλεῖ ἄλλα ὄργανα, τὰ ἔντερα συστρέφονται, ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς ἐπιφέρει ἀσυνήθεις μυϊκὰς καταστάσεις, τὰ πόδια χωρὶς ὑποδήματα, καθὼς δὲν ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν καὶ δὲν πιέζουν μὲ τὸ πέλμα τους τὸ ἔδαφος, προκαλοῦν τὸ αἴσθημα, ὅτι κάτι ἀσυνήθιστον συμβαίνει, ἀκριβῶς ὅπως τὸ διαφορετικὸν ντύσιμο ὁλοκλήρου τοῦ σώματος (εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ προσθέσω, ὅτι ἀπὸ τὴν παρατήρησιν αὐτῆ τοῦ Νίτσε εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμε, ὅτι εἰς τὰ ὄνειρα πτήσεως ἢ αἰωρήσεως εἰς τὸ κενὸν συντελοῦν παρόμοια ἐρεθίσματα)—ὅλα αὐτὰ, συνεχίζει, ἀναλόγως μὲ τὶς μεταβολὰς, μὲ τὴν καθ’ ἡμέρας ἔντασιν, θέτουν εἰς δόνησιν ὁλόκληρον τὸ νευρικὸν σύστημα μέχρι τοῦ ἐγκεφάλου. Τοιοῦτοτρόπως ἔχει ἕκατὸ ἀφορμὰς τὸ πνεῦμα γιὰ νὰ ἐκπλήσσει καὶ νὰ ἀναζητῆ τὰ αἶτια τοῦ ἐρεθισμοῦ αὐτοῦ: ἀλλὰ τὸ ὄνειρον εἶναι ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ ἀναπαράστασις τῶν αἰτίων τῶν οὕτω πως παραγομένων ἐντυπώσεων, δηλαδὴ τῶν ὑποτιθεμένων αἰτίων. Ἀ.χ. ἐκεῖνος πού τυλίγει τὰ πόδια του μὲ δύο ταινίας, εἶναι δυνατόν νὰ ὄνειρευθῆ ὅτι δύο φεῖδια περιζώνουν τὰ πόδια του: στὴν ἀρχὴ εἶναι ἀπλῆ ὑπόθεσις, μετὰ γίνεται πίστις, συνοδευομένη ἀπὸ παράστασιν καὶ μορφοποίησιν: «αὐτὰ τὰ φεῖδια θὰ πρέπει νὰ προκαλοῦν τὴν ἐντύπωσιν πού ἔχω ἐγὼ, καθὼς κοιμᾶ-

μαι», — ἔτσι σκέπτεται τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πού κοιμᾶται. . . Ἄλλὰ πῶς συμβαίνει καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ὄνειρευομένου σφάλλεται (ἐνῶ τὸ ἴδιο πνεῦμα στὸ ξύπνιο, συνειθίζει νὰ εἶναι τόσο ἐπιφυλακτικό, τόσο φρόνιμο, τόσο σκεπτικό ἀπέναντι τῆς ὑποθέσεως), εἰς σημεῖον ὥστε ἡ πρώτη ὑπόθεσις πού παρουσιάζεται γιὰ τὴν ἐξήγησι μιᾶς αἰσθήσεως ν' ἀρκῆ, ὥστε νὰ γίνῃ πιστευτὴ ὡς ἀλήθεια; (διδότι κατὰ τὸ ὄνειρο πιστεύουμε εἰς τὸ ὄνειρο, σὰν νὰ ἦτο πραγματικότης, δηλαδή θεωροῦμε τὴν ὑπόθεσίν μας ὡς ἐντελῶς ἀποδεδειγμένη). — Φαντάζομαι: ὅτι ὅπως τώρα ἀκόμη ὁ ἄνθρωπος συμπεραίνει ἐν ὄνειρῳ, ἡ ἀνθρωπότης συνεπέραινε καθ' ὅμοιον τρόπον ἐν ἐγρηγόρσει ἐπὶ πολλὰς χιλιατηρίδας: ἡ πρώτη αἰτία, πού παρουσιάζετο εἰς τὸ πνεῦμα, πού εἶχε ἀνάγκην ἐξηγήσεως, τοῦ ἀρκοῦσε καὶ ἐγένετο δεκτὴ ὡς ἀλήθεια (ἔτσι κάνουν ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ ἐν ἀγρία καταστάσει διαβιοῦντες). Εἰς τὸ ὄνειρο συνεχίζει νὰ ἐπενεργῆ μέσα μας ὁ πανάρχαιος αὐτὸς ἀνθρώπινος τύπος, διότι εἶναι τὸ βῆθρο ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνώτερη σκέψι ἀνεπτύχθη καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ἀναπτύσσεται σὲ κάθε ἄνθρωπο».

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 193 ἀπόφθεγμα τοῦ *Πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ*, γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἐν ἐγρηγόρσει ἐπηρθεασμὸ τῆς θυμικῆς διαθέσεως ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν ὄνειρων, πού εἶδαμε τὴν προηγουμένη νύκτα: «*Quidquid luce fuit, tenebris agit: ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο. Ἐκεῖνο πού νοιώθουμε (ζοῦμε), ὅταν ὄνειρευόμαστε, ἂν ὑποθέσουμε πῶς τὸ νοιώθουμε συχνά, ἀνήκει, σὲ τελευταία ἀνάλυσι, τόσο στὴ γενικὴ σύνθεσι τῆς ψυχῆς μας, ὅσο καὶ ἂν ἦταν κάτι, πού εἶχαμε ζήσει "πραγματικά". Χάρις εἰς τὸ ὄνειρό μας εἴμαστε πιὸ πλούσιοι ἢ πιὸ φτωχοί, ἔχουμε μιὰ ἀνάγκην περισσότερη ἢ λιγώτερη καί, τελικά, τὴν ἡμέρα, καὶ ἀκόμα στίς πιὸ διαυγεῖς στιγμὰς τοῦ πνεύματός μας, ὅταν εἴμαστε ξύπνιοι, κυβερνώμεθα κατὰ ἓνα τρόπο ἀπὸ τὶς συνήθειες τῶν ὄνειρων μας. Ἄς ὑποθέσουμε, ὅτι κάποιος πετᾶ στὸν ἀέρα συχνὰ στὰ ὄνειρά του καὶ πῶς, ὅταν ὄνειρευέται, ἔχει συνείδησι τῆς ἱκανότητός του στὸ νὰ πετᾶ, σὰν ἓνα προνόμιο, καὶ ἀκόμη σὰν μιὰ πολὺ ἀξιοζήλευτη προσωπικὴ του εὐτυχία: θὰ νομίζῃ πῶς μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ, μὲ τὴ μικρότερη παρόρμησι, κάθε εἶδους καμπύλες καὶ ἐλιγμούς, θὰ γνωρίσῃ τὴν αἰσθησι μιᾶς θείας ἐλαφρότητος, ἐνὸς "ἀπὸ ψηλά", χωρὶς κατάθλιψι, οὔτε ἔντασι, ἐνὸς "ἀπὸ κάτω", χωρὶς χαλάρωσι καὶ χωρὶς κατάπτωσι—χωρὶς βᾶρος!—Πῶς ἓνας ἄνθρωπος μὲ μιὰ τέτοια ἐμπειρία, μὲ μιὰ τέτοια ἐπιδεξιότητα στ' ὄνειρό του δὲν θὰ καταλήξῃ νὰ βρῆ τὴ λέξι "εὐτυχία", διαφορετικὰ χρωματισμένη καὶ ἀκριβολογημένη, ὅταν θὰ τὴν χρησιμοποιοῦσιν στὸ ξύπνιο του, πῶς δὲν θὰ ποθοῦσε ἀλλοιώτικα τὴν εὐτυχία; "Ἡ ὁρμή", ὅπως τὴν περιγράφουν οἱ ποιηταί, σὲ σύγκρισι μ' αὐτὴ τὴν "πτῆσι", θὰ εἶναι γι' αὐτόν, θὰ πρέπει νὰ εἶναι γι' αὐτόν πολὺ γήϊνη, πολὺ μυώδης, πολὺ βίατη, πολὺ "βαρειά".*

Ὁ Νίτσε δὲν κατώρθωσε μὲν, ὅπως ὁ Φρόϋντ, νὰ καθορίσῃ τὴν εἰδικὴ σημασία τοῦ λανθάνοντος περιεχομένου τοῦ ὄνειρου, πλὴν ὅμως τὴν ἐπλησίωσε κάπως, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι θεωρεῖ τοῦτο ὡς ἐκφράζον βαθύτερα συναισθήματα καὶ προσπορίζον πλασματικὰς ἀναπληρωματικὰς ἱκανοποιήσεις διὰ τὰς παντοειδεῖς στερήσεις, πού ἐπιβάλλει ἡ πραγματικότης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν ὑπ' ἀριθ. 119 ἀφορισμὸ τῆς *Χαραυγῆς*, μὲ τὴν ἐπιγραφή *Ζῆν καὶ ἀνακαλύπτειν*, εἰς τὸν ὁποῖον, ἐπὶ πλεόν, γίνεται σαφῆς ὑπαινιγμὸς διὰ τὸ ἀνεπίγνωστον (τὸ ἀσυνείδητον) τῶν ἐνστίκτων τάσεων καὶ ἐνορμήσεων: «Εἰς ὁποῖονδήποτε ἀναβαθμὸ αὐτογνωσίας καὶ ἀνφθάση κανεῖς, τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι πλεόν ἀτελὲς ἀπὸ τὴν εἰκόνα πού σχηματίζει γιὰ τὰ ἐνστικτα, πού ἀπαρτίζουν τὸ ἄτομό του. Μόλις πού μπορεῖ νὰ δώσῃ ὄνομα εἰς τὰ πλεόν χονδροειδῆ ἐνστικτα: ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ δυνάμι τους, ἡ πλημμυρὶς καὶ ἄμπωτις, ἡ ἀλληλεπίδρασι καὶ πρὸ πάντος οἱ νόμοι τῆς ἱκανοποιήσεώς των τοῦ εἶναι ἄγνωστοι. Ἡ ἱκανοποίησις αὕτη γίνεται στὴν τύχη (ἀναλόγως τῶν παρεχομένων στὴν καθημερινὴ ζωὴ εὐκαιριῶν...)... Ἴσως ἡ σκληρότης αὕτη τῆς τύχης (εἰς τὴν ἱκανοποίησι, τῆ θρέψι, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ, τῶν ἐνστίκτων) θὰ φανῆ μὲ ἀκόμα πιὸ ζωηρὰ χρώματα, ἂν ὅλα τὰ ἐνστικτα ἐπεδίωκαν νὰ ἱκανοποιηθοῦν τόσο οὐσιαστικὰ καὶ βαθειὰ ὅσο ἡ *πεῖνα*, ἡ ὁποία δὲν ἀρκεῖται μὲ τροφές, πού τὸ ἄτομο νὰ τίς βλέπει ἀπλῶς στὸ ὄνειρο· ἀλλὰ τὰ περισσότερα ἐνστικτα καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνα πού ὀνομάζουμε ἠθικά, εὐρίσκονται ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτό,—ἂν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ ὄνειρα μᾶς χρησιμεύουν νὰ ἀναπληρώσουν, ἐν τινι μέτρῳ, τὴν ἐνδεχομένην ἔλλειψιν «τροφῆς», κατὰ τὴν ἡμέρα...» Εἰς τὸν ἴδιον αὐτὸν ἀφορισμὸν γίνονται νύξεις διὰ τὰς δυνατότητας, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ἐκφορτίσεως τῶν ἐνστίκτων τάσεων καὶ διὰ τοὺς ἀσυνειδήτους μηχανισμοὺς λειτουργίας τοῦ ὑπερεγώ: «οἱ ἠθικὲς ἀποτιμήσεις καὶ κρίσεις μας», διερωτᾶται, «δὲν εἶναι ἄραγε εἰκόνας καὶ ἰδέες πού κρύβουν λειτουργικὴ ἐξεργασία ἄγνωστη σὲ μᾶς; Μήπως αὐτὸ πού ὀνομάζουμε συνείδησις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ σχόλιο ἐνὸς *κειμένου* πού εἶναι καὶ ἴσως θὰ μείνῃ ἄγνωστο, ἀλλὰ πού τὸ προαισθανόμεθα;».

Τὸ «ἴσως» συνταιριασμένο μὲ τὸ «προαισθανόμεθα» ἀφησε ἀνοικτὴ μιὰ θυρίδα διὰ μέσου τῆς ὁποίας ὁ Φρόϋντ, στηριζόμενος οὐχὶ ἀπλῶς σὲ ἐνοραματικὰς διαπιστώσεις, ἀλλὰ σὲ ἀντικειμενικὰ τεκμηριωμένες καὶ ἐπιστημονικὰ ἠλεγμένες παρατηρήσεις, ἠδηνήθη, μὲ τὴν τεχνικὴν ἐρμηνείας τῶν ὄνειρων πού ἐφεῦρε, νὰ ρίψῃ ἄπλετον φῶς εἰς τὸ «κείμενο», διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἐκφρασί τοῦ ἴδιου τοῦ Νίτσε, εἰς τὸν ἀσυνείδητο ψυχικὸ κόσμον, σύμφωνα μὲ τὴν ψυχαγαλυτικὴ φρασεολογία, καὶ κατώρθωσε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ἐγωϊστικὲς καὶ ἐπιθετικὲς ἢ καταστρεπτικὲς τάσεις τοῦ ἄτόμου εἶναι ὑπολείμματα, ἐπιβιώσεις πρωτογόνων ἐνστίκτων, ἐνστίκτων μικροῦ παι-

διοῦ, πού ἐμφωλεύουν μέσα σέ ψυχή ἐνήλικος, ἀντιστοιχοῦν σέ κατάστασι ἐξελίξεως σταματημένης, ἢ ὁποῖα, ἐφ' ὅσον δὲν προχωρεῖ, γίνεται κατέλιξις, γυρίζει πρὸς τὰ πίσω, ἀντὶ νὰ ὀδεύῃ πρὸς τὴν ὠριμότητα. Τὸ προοδευτικὸ ἐξ ἄλλου στάδιο τῆς ψυχοσυναισθηματικῆς ὠριμότητος συνεπάγεται ἀπαραιτήτως τὴν ἐμφάνισι, τὴν ἀνθῆσι συναισθημάτων ἐξωατομικῶν καὶ ἀλτροουϊστικῶν, τάσεων πρὸς δοτικότητα καὶ παροχὴν χωρὶς ἐπιτακτικὸ αἶτημα ἀντιπαροχῆς.

Καταλήγομεν λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἀπὸ φρουδικῆ σκοπιά, εἰς τὰ ἔργα τοῦ Νίτσε ἀνευρίσκονται διάσπαρτα ψήγματα ὀρθῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεων, αἱ ὁποῖα, ἐφ' ὅσον προάγουν τὴν αὐτογνωσία, τὴ συνειδητοποίησι τοῦ ἀσυνειδήτου καὶ μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι αὕτη γίνεται δεκτὴ, ἐπιφέρουν ψυχικὸν ἐξαερισμὸν, εἶναι παράγοντες ψυχικῆς ὑγείας εὐπρόσδεκτοι καὶ χρήσιμοι. Τουναντίον ὁ τύπος τοῦ "ὑπερανθρώπου," (*), ὅπως τὸν ὠραματίσθη ὁ Νίτσε—κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐσκεμμένως τροποποιήσας, διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀποδείξεως, τὴ θεωρία τῆς ἐξελίξεως τοῦ Νιάρβιν καὶ χαράξας ὁδόν, ἢ ὁποῖα ὀδηγεῖ ὄχι εἰς τὴν ἀποθέωσι, καθὼς ἐπίστευε, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀποθηρίωσι τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν τύπο τοῦ ἀπανθρώπου ὑπανθρώπου, μὲ ἀνεξέλικτη παιδικοπρωτόγονη ψυχοσύνθεσι—κάθε ἄλλο παρὰ πρότυπον ἀγωγῆς ἢ ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι εἰς ἔποχὴν κατὰ τὴν ὁποῖαν, γιὰ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, δημιουργοῦνται εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι νὰ ποδηγετήσωμε τὸ δυναμισμὸ τῶν ὀρμήσεων—ἀφοῦ προηγουμένως τὰς γνωρίσωμε—καὶ νὰ χρησιμοποιήσωμε τὴν ἐλεύθερη πιά σκέψι μας ὡς ὄργανο ψυχοκοινωνικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς δράσεως.

(*) Ἀ.χ. εἰς τὸ «Τάδε ἔφη Ζαρατούστρα» («Γιὰ τὸν ἀνώτερο ἄνθρωπο» σελ. 241, Μετ. Ἄρη Δικταίου): «... Ἐμπρός, Ἐμπρός, λοιπόν! Ὡ ἀνώτεροι ἄνθρωποι! Τώρα μόνο θὰ γεννήσει τὸ βουνὸ τοῦ μέλλοντος τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεὸς πέθανε: τώρα πιά θέλομε νὰ ζήσῃ ὁ Ὑπεράνθρωπος... Ὁ Ὑπεράνθρωπος εἶναι μέσα στὴν καρδιά μου, αὐτὸς εἶναι ὁ Πρῶτος καὶ Μοναδικός μου—κι' ὄχι ὁ ἄνθρωπος, ὄχι ὁ πιὸ πλεσιόν, ὄχι ὁ πιὸ φτωχός, ὁ πιὸ δυστυχημένος, ὁ πιὸ καλός... Ξεπεράσατε, ὦ ἀνώτεροι ἄνθρωποι τὶς μικρὰς ἀρετὰς, τὶς μικρὰς φρονιμάδες, τοὺς καλοὺς τρόπους ἀπέναντι τῶν κόκκων τοῦ ἄμμου, τὸ μυρμηκίασμα τῶν μυρμηκιῶν, τὴν ἀξιόθρηνητη αὐτοϊκανοποίησι, τὴν «εὐτυχία τῶν πιὸ πολλῶν»!... «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κακός»—ἔτσι μοῦ ἔλεγαν γιὰ παρηγοριὰ ὅλοι οἱ πιὸ σοφοί. Ἄχ, ἂν ἦταν ἀλήθεια καὶ σήμερα ἀκόμα! Γιατὶ τὸ Κακὸ εἶναι ἡ μεγαλύτερη δύναμι τοῦ ἀνθρώπου...».